

KULUTTAJATUTKIMUSKESKUS
TUTKIMUKSIA JA SELVITYKSIÄ

11 • 2014

Monenlainen tapaustutkimus

Päivi Eriksson & Katri Koistinen

Monenlainen tapaustutkimus
Päivi Eriksson ja Katri Koistinen
Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 11 • 2014

Julkaisija
Kuluttajatutkimuskeskus
Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 142, 00531 Helsinki
Puh. 029 505 9000
Faksi 09 876 4374
www.kuluttajatutkimuskeskus.fi

Kannen kuva: Heikki Eklund
Kannen nimi: Paras tapaus

ISSN 2342-0928
ISBN 978-951-698-283-3 (PDF)

TIIVISTELMÄ

Julkaisussa tarkastellaan tapaustutkimusta, sen tavoitteita, suorittamista ja arviointia. Kutakin aihepiiriä käsitellään konkreettisen tutkimusesimerkin avulla. Tapaustutkimuksessa tarkastellaan yhtä tai useampaa ”tapausta”, joiden määrittely, analysointi ja ratkaisu on tapaustutkimuksen päämäärä. Johtolankana tapauksen ratkaisemisessa toimii tutkimuskysymys. Tämä on useimmiten aineistolähtöinen, mutta se saattaa myös olla aikaisemmasta teoriasta johdettu. Tapaus voi olla yksilö, ryhmä, ohjelma tai prosessi tai jokin ilmiö, ja tapauksen määrittely voi tapahtua ennen aineiston keruuta tai sen jälkeen. Tyypillistä tapaustutkimukselle on erilaisten aineistojen, niin laadullisten kuin määrällisten, rinnakkainen käyttö.

Tapaustutkimukset pohjautuvat tutkimusalasta riippuen erilaisiin tieteenfilosofisiin lähtökohtiin, teoreettisiin ja metodologisiin näkökulmiin sekä menetelmällisiin valintoihin. Tämän vuoksi tapaustutkimuksella voi olla hyvinkin erilaisia tavoitteita. Tavoitteena voi olla tapauksen ymmärtäminen, tiheän kuvauksen tuottaminen, monimutkaisten ilmiöiden ja tapahtumien selittäminen tai uusien teoreettisten ideoiden tai hypoteesien tuottaminen.

Tapaustutkimukset voidaan jakaa intensiivisiin ja ekstensiivisiin tutkimuksiin. Intensiivisessä tapaustutkimuksessa on tavoitteena ainutlaatuisen ja juuri tästä syystä teoreettisesti mielenkiintoisen tapauksen tiheä kuvaus, tulkinta ja ymmärtäminen. Tapauksen kontekstin kuvaus on tärkeää, ja lisäksi tutkija saattaa olla kiinnostunut tutkimukseen osallistuvien tavasta jäsentää maailmaa. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa etsitään yhteisiä ominaisuuksia, yleisiä malleja ja uusia teoreettisia ideoita ja käsitteitä usean tapauksen vertailun avulla. Tapauksia käytetään välineinä ilmiöiden tutkimisessa.

Tapaustutkimuksen raportti voi olla rakenteeltaan monenlainen, esimerkiksi lineaarisanalyttinen, vertaileva, kronologinen tai teoriaa kehittävä. Raportoinnissa on keskeisintä tutkimuksen juonen ja punaisen langan säilyttäminen.

Asiasanat: Tapaustutkimus, intensiivinen tapaustutkimus, ekstensiivinen tapaustutkimus, monimenetelmällinen tutkimus, metodologia, menetelmä

SAMMANDRAG

I denna publikation beskrivs vad en fallstudie är, hurdana målsättningar fallstudier har, hur man gör en fallstudie och hur en fallstudie bedöms. Varje fråga behandlas med hjälp av ett konkret forskningsexempel. En fallstudie granskar ett eller flera ”fall” som den syftar till att definiera, analysera och lösa. Som en ledtråd i lösningen av fallet används en undersökningsfråga. Den är oftast materialbaserad men kan även vara härledd från en annan teori. Fallet kan vara en individ, en grupp, ett program, en process eller ett fenomen, och definieringen av fallet kan ske antingen före eller efter insamlingen av materialet. Typiskt för fallstudier är den parallella användningen av olika material, såväl kvalitativa som kvantitativa.

Beroende på forskningsområde baserar sig fallstudierna på olika vetenskapsfilosofiska diskussioner, teoretiska och metodologiska synvinklar och metodologiska val. Därför kan fallstudier ha mycket olika målsättningar. Målsättningen kan vara att förstå fallet, producera en tät beskrivning, förklara komplicerade fenomen och händelser eller producera nya teoretiska idéer eller hypoteser.

Fallstudierna kan indelas i intensiva och extensiva studier. I intensiva fallstudier är målet en tät beskrivning, tolkning och förståelse av ett fall som är unikt och just därför teoretiskt intressant. Det är viktigt att beskriva fallets kontext. Dessutom kan forskaren vara intresserad av hur de som deltar i undersökningen strukturerar världen. I en extensiv fallstudie söker man gemensamma egenskaper, allmänna modeller och nya teoretiska idéer och begrepp genom att jämföra flera fall. Fallen används som verktyg i studerandet av fenomen.

Strukturen i en fallstudierapport kan variera. Den kan vara lineär-analytisk, jämförande, kronologisk eller teoriutvecklande. När man rapporterar är det av största vikt att bevara fallstudiens tema och röda tråd.

Nyckelord: Fallstudie, intensiv fallstudie, extensiv fallstudie, multistrategisk metod, metodologi, metoder

ABSTRACT

This publication endeavours to describe the nature of case studies, what kind of targets they have, and how they are conducted and evaluated. Each question is studied with a concrete example. In a case study, one or more "cases" are studied with the purpose of determining, analysing and solving them. The starting point for solving a case is the research question. Usually, the research question is based on the data but it can also be derived from a previous theory. The case can be an individual, a group, a programme or a process, or a phenomenon, and determining the case may be carried out either before or after the collection of data. The parallel use of data bases – both qualitative and quantitative – is typical of a case study.

Depending on the field of research, case studies are based on various scientific philosophical discussions, theoretical and methodological viewpoints, as well as procedural choices. Therefore, the targets of case studies can be rather diverse. Some of the objectives of case studies can be e.g.: understanding the case, producing a thick description, explaining complex phenomena and events, or producing new theoretical ideas or hypotheses.

Case studies can be divided into intensive and extensive studies. In an intensive case study, the objective is to provide a thick description, interpretation and understanding of a unique, and therefore theoretically interesting, case. Describing the context of the case is of utmost importance, in addition to which the researcher may be interested in the way of perceiving the world of those taking part in the research. An extensive case study, on the other hand, endeavours to find common characteristics, common models and new theoretical ideas and concepts by comparing several cases. Cases are used as a means of researching different phenomena.

Reports of case studies can vary in their form, they can be e.g. linear-analytical, comparative, chronological or theory developing. The main focus in reporting should be kept on maintaining the plot and consistent thread of the study.

Keywords: Case study, intensive case study, extensive case study, multi-method research, methodology, method

ESIPUHE

”Monenlainen tapaustutkimus” julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2005. Vuosien varrella on osoittautunut, että tällaiselle suomenkieliselle johdatukselle tapaustutkimuksen maailmaan on ollut selkeä tarve; julkaisuun on viitattu runsaasti ja sitä on käytetty opetuksen tukena korkeakouluissa ja yliopistoissa. Kun lisäksi viime vuosina on julkaistu lukuisia uusia tapaustutkimuksia ja tapaustutkimuksesta on käyty aktiivista akateemista keskustelua, on ollut sekä perusteltua että kannustavaa päivittää ”Monenlainen tapaustutkimus” palvelemaan uusia innokkaita tapaustutkijoita.

Kuten aiempi myös tämä päivitetty julkaisu tuo selkeästi esiin tapaustutkimuksen vaihtoehdot, tavoitteet ja tyypit, tutkimusprosessin, arviointikäytännöt sekä näihin liittyvät mahdollisuudet, haasteet ja hienoudet, jotka avataan lukijalle entistä useamman konkreettisen esimerkin saattelemana. Lisäksi päivitettyssä julkaisussa kerrotaan aiempaa tarkemmin tapaustutkimukseen soveltuvista analyysitavoista ja avataan tapaustutkimuksen suhdetta monimenetelmälliseen tutkimukseen. Tapaustutkimusta tekeväälle päivitetty julkaisu tarjoaa lukuisia uusia viittauksia sekä alan tuoreisiin julkaisuihin että kiistattomiin klassikoihin.

Kuluttajatutkimuskeskus on siirtymässä vuoden 2015 alussa osaksi Helsingin yliopistoa. Tämä julkaisu siivittää siirtymää mainiolla tavalla tukien mm. tulevia opetus- ja ohjaustehtäviä ja muistuttaen yhteistyön tärkeystä organisaatorajojen yli. Kuluttajatutkimuskeskus esittää lämpimät kiitokset professori Päivi Erikssonille Itä-Suomen yliopistosta ja erikoistutkija Katri Koistiselle Kuluttajatutkimuskeskuksesta julkaisun kattavasta päivityksestä. Lisäksi Kuluttajatutkimuskeskus kiittää kaikkia julkaisua sen eri vaiheissa kommentoineita rakentavista huomioista sekä Kuluttajatutkimuskeskuksen informaattikko Marja Kontiaista tiedon hakuihin liittyvästä arvokkaasta panoksesta.

Helsingissä marraskuussa 2014

Tutkimuspäällikkö Minna Lammi
Kuluttajatutkimuskeskus

SISÄLLYS

SISÄLLYS.....	7
1 MITÄ TAPAUSTUTKIMUS ON?	1
Kaikki laadullinen tutkimus ei ole tapaustutkimusta	1
Historiaa	3
Tapaus tutkimuksen kohteena	4
Mikä voi olla tapaus?.....	5
Tapaus ja konteksti	7
2 TAPAUSTUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TYYPIT	11
Kuvaileva tapaustutkimus	12
Selittävä tapaustutkimus	13
Eksploraatiivinen ja uutta teoriaa kehittävä tapaustutkimus.....	14
Itsessään arvokas, välineellinen ja kollektiivinen tapaustutkimus	15
Intensiivinen ja ekstensiivinen tapaustutkimus.....	18
3 TAPAUSTUTKIMUSPROSESSI	22
Tutkimuskysymys.....	23
Tutkimusasetelma	25
Tapausten valinta.....	26
Teorian merkitys.....	28
Aineistot ja niiden kerääminen	30
Aineistojen analysointi ja tulokset	33
Analyysitapoja	34
Yleistäminen.....	37
Raportointi	40
4 TAPAUSTUTKIMUKSEN ARVIOINTI	45
Tutkimuksen arviointikriteereitä.....	45
Triangulaatio	46
Bricolage	46
Tapaustutkimuksen haasteita	47
LÄHTEET.....	50

1 MITÄ TAPAUSTUTKIMUS ON?

Kaikki laadullinen tutkimus ei ole tapaustutkimusta

Tohtoriopiskelijoiden laadullisen tutkimuksen kurssilla tehtiin harjoitus, jossa piti suunnitella tapaustutkimus. Tehtävässä pyydettiin opiskelijoita määrittelemään tutkimuskysymys, tutkittava tapaus tai tapaukset ja tutkimusasetelma. Tehtävää purettaessa eräät opiskelijoista ihmettelivät, että eikö kaikki laadullinen tutkimus olekaan tapaustutkimusta. Tästä seuranneessa keskustelussa yritimme tehdä selkoa siitä, mikä erottaa tapaustutkimuksellisen lähestymistavan muusta laadullisesta tutkimuksesta, ja mitä yhteistä tapaustutkimuksella on muiden laadullisen tutkimuksen suuntausten kanssa.

Nämä kysymykset ja keskustelut ovat olleet osaltaan tuottamassa nyt käsillä olevaa julkaisua, jossa pyrimme selvittämään, mitä kaikkea tapaustutkimus voi olla ja mitä se ei ehkä ole. Tavoitteena on enemminkin avata tapaustutkimusten monimuotoista luonnetta kuin rajata tapaustutkimus vain tietynlaiseksi lähestymistavaksi. Lähtökohtamme on, että tapaustutkimus on moniulotteinen ja historiallisesti muuttuva tutkimuksellinen suuntaus, joka antaa tutkijalle paljon mahdollisuuksia tehdä mielenkiintoista ja innostavaa tutkimusta. Useat tutkijat ovatkin tuoneet esille kirjallisuudesta löytyvän tapaustutkimuksen määritelmien kirjjon (ks. esim. Gerring 2004; Van Wynsberghe & Khan 2007).

Kirjasemme perustuu ajatukselle, että tapaustutkimuksessa keskeistä on juuri tutkittava ”tapaus” tai ”tapaukset”, joiden määrittelylle tutkimuskysymys, tutkimusasetelma ja aineistojen analyysit perustuvat. Otamme siis lähtökohdaksi, että yhden tai useamman ”tapauksen” keskeisyys tutkimusasetelmassa erottaa tapaustutkimuksen muista tutkimuksellisista lähestymistavoista. Hyvä testi tällaisen lähestymistavan noudattamisesta on, osaako tutkija vastata kysymykseen: mikä on tutkimuksessasi ”tapaus”?

Miten tapauksia sitten voidaan määritellä? Otetaan esimerkit lääketieteen ja oikeustieteen aloilta, joilla usein puhutaan tapauksista. Lääketieteen alalla esimerkiksi ”potilas” voi olla tapaus, ja vastaavasti oikeustieteessä tapaus voi olla ”syytetty”. Tutkimuksessa tarkastellaan heidän terveyttään tai sairauttaan ja syyllisyyttä tai syyttömyyttä. Tähän liittyen analysoidaan heidän taustaansa, elinolosuhteitaan, toimintatapojaan, omaisuuksiaan, kokemuksiaan ja niin edespäin. Kummankin kohdalla tutkijan pitää päättää, mihin vedetään raja tapauksen ja sen ympäristön välillä eli, mitä kaikkia potilaaseen tai syytetyyn liittyviä asioita on tarkoituksenmukaista tutkia. Onko tapauksen ratkaisemiseksi tarpeen tutkia potilaan tai syytetyn suhdetta sisaruksiinsa tai opettajiinsa? Entä olisiko

syitä tutkia heidän lapsuuttaan, muistojaan, kokemuksiaan tai tulevaisuuden odotuksiaan? Vaihtoehtoisesti tapaukseksi voitaisiin määrittellä ilmiö, kuten ”terveys”, ”sairaus” tai ”rikos”, jolloin tapauksen määrittely ei kerro tutkitaanko ilmiötä yhden vai useamman ihmisen avulla. Tällöin ei olla kiinnostuneita ihmisestä vaan tietystä ilmiöstä.

Kun tapauksen määrittämistä pohtii pidemmälle huomaa, ettei tapauksen määrittely olekaan niin yksinkertaista kuin esimerkin alussa saattaisi olettaa. Griffiths (2009) on kirjoittanut kiinnostavan pohdinnan siitä, mitä kaikkea tapauksella voidaan tarkoittaa lääketieteessä. Hänen pohdintansa osoittaa, miten monimuotoisesti tapauksen määrittelyä voidaan lähestyä ja miten tapauksen määrittely vaikuttaa siihen, minkälaista tutkimusta lopulta tehdään. Laine ym. (2007) toimittamassa kirjassa annetaan myös useita hyviä esimerkkejä tapausten määrittelystä ja rajaamisesta.

Tapaustutkimuksen hahmottamista hankaloittaa se, että erilaiset tapaustutkimukset voivat poiketa toisistaan paljonkin tieteenfilosofisten oletustensa suhteen. Tapaustutkimusta tehdään sekä positivistisen (tai funktionalistisen, hyötyä etsivän) että postpositivistisen (tulkitsevan, kriittisen ja poststrukuralistisen) tutkimuksen tieteenfilosofisessa kehyksessä. Useat tutkijat kuitenkin esittävät, että tapaustutkimus on hedelmällistä juuri siksi, että siinä tutkijan ei tarvitse sitoutua vain yhteen tieteenfilosofiseen paradigmaan (Gerring 2007; Hassard & Kelemen 2010; Farquhar 2012). Tapaustutkimus on usein pragmaattista ja siinä hyödynnetään sekä laadullista että määrällistä aineistoa ja erilaisia analyysitapoja. Tämän vuoksi tapaustutkimuksella voi olla (vaikka välttämättä aina ei ole) läheinen suhde monimenetelmälliseen tutkimukseen (mixed methods research). Kerromme tästä lisää myöhemmin.

Kirjassamme ei sitoudu mihinkään yhteen tieteenfilosofiseen tai tutkimukselliseen paradigmaan. Tavoitteena on enemmänkin antaa käytännöllisiä neuvoja kuin esittää laajaa pohdintaa tapaustutkimusten tieteenfilosofisista taustoista. Yritämme siis kertoa tapaustutkimuksen tekemisestä. Vaikka jaottelemme tapaustutkimusta erilaisiin tyyppeihin, näitä ei välttämättä tehdä tyylipuhtaasti kuvatun kaltaisina vaan soveltaen kunkin tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Erilaiset tapaustutkimuksen tyypit voivat limittyä keskenään ja tutkimuksen johtolankana toimii tutkimuksen tarkoitus ja tavoite sekä tutkimuskysymys, eikä jonkin tutkimustyyppin noudattaminen.

Tavoitteenamme on tuoda esille, että tutkimusta on yleensäkin hyvä tehdä sellaisella lähestymistavalla, jonka avulla saa vastauksia tutkimuskysymyksiin. Jotta näin voisi tehdä, pitää tietää ja tuntea erilaisia tutkimuksellisia vaihtoehtoja. Kirjassamme lukemisen ohella hyvä tapa tutustua tapaustutkimuksen moniulotteisuuteen ja moniin mahdollisuuksiin on lukea erilaisia, eikä pelkästään oman tieteenalan, tapaustutkimuksellisia tutkimusraportteja: väitöskirjoja, artikkeleita ja tutkimuskirjoja. Näitä on

nykyään saatavilla paljon, ja kirjasemme antaa pitkin matkaa vinkkejä hyvistä lähteistä.

Jotta kirjasemme sisältö yhdistyisi mahdollisimman konkreettisesti empiirisen tutkimuksen tekemiseen, olemme kirjoittaneet tekstiin koko julkaisun läpi kulkevan tarinan Päivi Erikssonin väitöskirjatyöhön liittyvästä aihepiiristä ja kysymyksenasettelusta. Väitöskirjatyö oli historiallinen tapaustutkimus yhden suomalaisen makeisyrittäjän, Fazer Makeisten, tuotteiston muokkautumisesta pitkällä aikavälillä ja liikkeenjohdon eri ryhmien toiminnan seurauksena (Eriksson 1991, 1999; Eriksson & Räsänen 1998). Pyrimme kertomaan jatkotarinassa, miten tämä tapaustutkimus on aikoinaan tehty, ja samalla pohdimme, mitä erilaisia valintoja ja ratkaisuja tutkimuksessa olisi voitu tehdä ja mitä ne olisivat konkreettisesti tarkoittaneet.

Historiaa

Tapaustutkimuksen historia on pitkä (ks. esim. Laine ym. 2007, 12–19) ja se kulkee käsi kädessä yhteiskuntatieteellisestä ja humanistisesta tutkimuksesta aikojen kuluessa käydyn keskustelun kanssa. Tapaustutkimusta (case study research) suosittiin sosiaalitieteissä ennen survey-tutkimusten laajaa yleistymistä viime vuosisadan puolenvälin molemmin puolin. Harvemmin mainittua on, että tapaustutkimuksilla on paikkansa myös luonnontieteissä (Jacobs 2010). Baileyn (1992) mukaan esimerkiksi astronomia, geologia ja ihmisbiologia eivät niinkään perustu kokeelliseen tai survey-tutkimukseen vaan ennemminkin tapaustutkimuksia muistuttaviin lähestymistapoihin.

Viime vuosisadan alkupuolella tapaustutkimuksellista kenttätutkimusta monipuolistettiin aktiivisesti, ja keskeisiä tutkimusmenetelmiä olivat havainnointi, avoimet haastattelut ja erilaisten dokumenttien keräys ja analysointi. Yhteisötutkimus, kaupunkitutkimus, sosiologia ja antropologia ovat vaikuttaneet paljon tämän päivän tapaustutkimuksen periaatteisiin, mutta näiden lisäksi moni muukin yhteiskuntatieteen ala on jättänyt jälkensä tapaustutkimukselliseen lähestymistapaan (ks. esim. Moore 2010, 86–124).

Klassisen tapaustutkimuksen (Dyer & Wilkins 1991) yleistymistä yhteiskuntatieteen alueella viime vuosisadan alussa seurasi kriittinen keskustelu tutkimukseen liittyvästä tulkinnasta ja tutkimustulosten yleistettävyydestä. Keskusteluun kannusti survey-tutkimuksen suosio 1930- ja 1940-luvun Pohjois-Amerikassa, josta trendi levisi myös Eurooppaan. Survey-tutkimuksen vahvuutena pidettiin selitysvoimaa ja perustan tarjoamista ennustamiselle. Deduktiivinen eli yleisestä/teoriasta lähtevä tutkimusote ja tilastollisten menetelmien käyttö yleistyivät, ja samalla

tapaustutkimuksesta näytti tulevan sopiva menetelmä lähinnä esitutkimuksen tekoon (Stoecker 1991). Tapaustutkimuksen rajoitteina pidettiin edustavuuden puutetta ja tarkkuuden puutetta empiirisen aineiston keruussa ja analyysissä.

Sittemmin survey-tutkimusta ja muita määrällisiä lähestymistapoja on tarkasteltu kriittisemmin. Tämän myötä tapaustutkimuksesta on taas kiinnostuttu laajemmin ja tuotu esille sen vahvuus monimutkaisten ja muuttuvien kokonaisuuksien tutkimisessa (ks. esim. Byrne & Ragin 2009). Tapaustutkimuksen uuteen tulemiseen on vaikuttanut myös Glaserin ja Straussin (1967) Grounded Theory -lähestymistavasta (Eriksson & Kovalainen 2008; Vincze 2010) käyty vilkas keskustelu. Keskustelun ytimessä on ollut muun muassa se, miten tapaustutkimusten avulla voidaan tuottaa rikasta, monipuolista ja yhteen kietoutuvia rakenne- ja toimijasuhteita analysoivaa tietoa.

Tapaustutkimusta ei nykyään tehdä pelkästään esitutkimusluonteisesti, survey-tutkimusta edeltävänä tai täydentävänä vaiheena, vaan se on itsenäisenä käytetty tutkimuksellinen lähestymistapa. Tapaustutkimukset ovat kohdistuneet tiheiden kuvausten ja hyvien tarinoiden tuottamiseen (Dyer & Wilkins 1991; Riain 2009; Dawson 2010), monimutkaisten ilmiöiden selittämiseen (Allison 1971; Harder 2010) sekä teoreettisten käsitteiden kehittelyyn ja testaamiseen (Eisenhardt 1989, 1991; Eisenhart & Graebner 2007; Hak & Dul 2010a, 2010b).

Tapaus tutkimuksen kohteena

Tapaustutkimuksen olemuksesta ja tavoitteista on kirjoitettu ja väitelty paljon (ks. esim. Ragin & Becker 1992; Garrick 2004; Thomas 2011a). Monimuotoisuutensa vuoksi tapaustutkimusta luonnehditaan tutkimusstrategiaksi (research strategy) tai lähestymistavaksi (approach), ei niinkään metodologiaksi tai metodiksi. Kuten edellisestä osiosta kävi ilmi, tapaustutkimuksen nimikkeellä tehdään tutkimusta useilla tieteenaloilla, monenlaisista lähtökohdista ja erilaisin tavoittein. Tämän vuoksi tapaustutkimukselle on vaikea antaa yhtä yleispätevää tai kattavaa määritelmää.

Meidän määritelmämme on, että tapaustutkimuksessa nimensä mukaisesti *tarkastellaan yhtä tai useampaa tapausta, joiden määrittely, analysointi ja ratkaisu on tapaustutkimuksen keskeisin tavoite*. Tämän vuoksi tapaustutkimuksessa ei ole koskaan itsestään selvää tai yhdentekevää, miten tutkittavat tapaukset valitaan, rajataan ja perustellaan.

Creswellin (2012) mukaan yhteiskuntatieteellisille tapaustutkimuksille on ollut tyypillistä, että tutkitaan ilmiöitä, jotka määräytyvät ajan, paikan tai jonkin muun kriteerin mukaan (tapahtuma, toiminto, yksilö, ryhmä jne.). Tähän on yhdistynyt monista lähteistä kerätyn yksityiskohtaisen ja

rikkaan empiirisen aineiston käyttö. Laadullinen aineisto on tyypillistä tapaustutkimukselle, mutta sen lisäksi käytetään monenlaista määrällistä aineistoa. Lisäksi tapaustutkimuksissa voidaan käyttää erilaisia aineiston analyysimenetelmiä.

Useissa menetelmäoppaissa (ks. esim. Yin 2014, 9–15) kerrotaan, että lähestymistavaksi kannattaa valita tapaustutkimus, kun jokin tai useat seuraavista ehdoista täyttyvät:

- Mitä-, miten- ja miksi-kysymykset ovat keskeisiä.
- Tutkijalla on vain vähän kontrollia tapahtumiin.
- Aiheesta on tehty vähän empiiristä tutkimusta.
- Tutkimuskohteena on jokin tämän ajan elävässä elämässä oleva ilmiö.

Mikä voi olla tapaus?

Fazer on kansainvälinen perheyrittys, joka tarjoaa leipomo-, makeis- ja keksituotteita sekä ruokailu- ja kahvilapalveluita. Fazerilla on toimintaa kahdeksassa maassa ja vientiä yli 40 maahan. Fazerin missio on luoda makuelämyksiä. Yrityksen menestys on sen perustamisesta lähtien vuonna 1891 perustunut parhaaseen tuotteiden ja palvelun laatuun, rakastettuihin brändeihin, osaaviin ihmisiin ja vastuulliseen toimintatapaan. Fazer haluaa, että elämä maistuisi hyvältä joka päivä. Fazer-konsernin liikevaihto vuonna 2013 oli lähes 1,7 miljardia euroa ja yrityksessä työskentelee yli 15 000 henkeä. Fazer noudattaa liiketoiminnassaan eettisiä periaatteita, jotka pohjautuvat yrityksen arvoihin ja UN Global Compactin periaatteisiin.

Yllä olevasta miniaineistosta¹ voitaisiin määritellä hyvinkin monenlaisia tutkittavia tapauksia. Tapauksena voisi olla koko Oy Karl Fazer Ab -konserni ja esimerkiksi konsernissa ajan kuluessa tapahtuneet muutokset. Tapauksena voisi olla myös kukin konsernin liiketoiminta-alueista (leipomo-, makeis- ja keksituotteet sekä ruokailu- ja kahvilapalvelut). Myös omistajaperhe voisi olla tapaus, tai kunkin liiketoimintayksikön johto tai johtoryhmä, henkilöstötoiminnot tai jokin käynnissä oleva kehitysprojekti. Tapauksina voisivat myös olla kussakin kahdeksassa maassa olevat liiketoiminnot, Fazerin tuotemerkit (yksi tai useampia) tai vaikkapa jonkin liiketoimintayksikön koko tuoteisto. Tapauksena voisi myös olla laatu, brändit, osaava henkilöstö, vastuullinen toimintatapa tai eettiset periaatteet.

Eri tutkijat antavat erilaisia kriteereitä sille, mikä voi olla tapaus. Stake (1995; 2005) korostaa, että tapauksena on rajattu systeemi, kuten yksilö,

¹ Miniaineisto on otettu 15.9.2014 Oy Karl Fazer Ab:n verkkosivuilta julkaistusta lehdistötiedotteesta osoitteesta <http://www.fazer.fi>

ryhmä tai ohjelma. Oleellista on, että tutkittavan tapauksen pystyy rajamaan kohtuullisen selkeästi muusta kontekstista. Pettigrew (1997) tuo esiin, että tapaus voi olla myös ilmiö tai ajallinen prosessi, jonka rajoja suhteessa kontekstiin on vaikea määrittää. Helpommin rajattavissa olevia tutkimuskohteita eri tieteenalueilta ovat potilas- ja oppilastapaukset, oikeustapaukset, oppilaitosten koulutusohjelmat sekä erilaisissa organisaatioissa toteutettavat projektit ja kehityshankkeet. Vaikeammin rajattavia tapauksia ovat erilaiset muutosprosessit, tapahtumaketjut, monimuotoiset toimijoiden väliset suhteet sekä erilaiset ilmiöt, kuten johtaminen, kuluttaminen, laatu, terveellisyys tai esimerkiksi työssä oppiminen.

Eri kirjoittajat korostavat, että tutkittavan tapauksen (yhden tai useamman) määrittäminen on tapaustutkimuksen kriittisiä vaiheita. Tapauksen määrittäminen voi tapahtua joko ennen aineiston keruuta tai sen jälkeen. Kun tapaus määritellään tarkemmin vasta sen jälkeen kun tutkimusaineisto on kerätty (esim. Koistinen 2006), on tutkimusta yleensä tehty aineistolähtöisesti.

On oleellista muistaa, että tutkija joutuu aina itse määrittelemään tutkittavan tapauksen. Hänen on myös perusteltava, miksi juuri tietty tapa määritellä tapaus on hyödyllinen tai järkevä. Koska tapauksen määrittäminen on hankalaa ja siitä on vaikea antaa yksityiskohtaisia neuvoja, jotka sopisivat kaikkiin tilanteisiin, Ragin ja Becker (1992; ks. myös Byrne & Ragin 2009, 6) puhuvatkin mieluummin tapauksen rakentamisesta (caseing) kuin määrittämisestä. Tapauksen rakentaminen kiinnittää huomiota siihen, että tapauksen määrittäminen onkin itse asiassa prosessi, joka jatkuu läpi tutkimuksen.

Vaikka tapausta rakennetaankin tutkimuksen kuluessa, on tutkimuksen alkuvaiheessa jo syytä miettiä, minkä laajuista kokonaisuutta on mahdollista tutkia yhdessä tutkimushankkeessa. Esimerkiksi koko yrityksen määrittäminen tapaukseksi (esim. case Fazer) on tutkimustehtävänä erittäin laaja. Yleensä tarkemmin rajattuna tapauksena onkin jokin Fazerin yksikkö, ryhmä, projekti, ilmiö tai prosessi, jolloin koko yritys on tutkimuksen kontekstia ja muodostaa ”näyttämön”, jolla tutkimus tapahtuu. Tästä huolimatta, ja vaikka tapaus oikeastaan onkin muu kuin koko yritys, liiketaloustieteellisten tutkimusten otsikoinnissa saatetaan käyttää ilmaisuja, jossa koko yritys nimetään tapaukseksi (case) (vrt. Eriksson 1991).

Tutkimusprosessin alussa minua kiinnosti tutkia yrityksen eri toimintojen (funktioiden, osastojen) välistä yhteistyötä ja siinä ilmenneviä ongelmia. Olin aiemmin tutkinut markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen välisiä yhteyksiä ja ristiriitoja kyselyaineiston avulla. Tässä tutkimuksessa olin tyytymätön aiemmin keräämääni aineistoon, jonka avulla sain vain pieniä vilahduksia eri toimintojen välisistä yhteyksistä. Kokonaisvaltainen kuva jäi piirtymättä ja tutkimus herätti paljon uusia kysymyksiä. Aikaisemmasta tutkimuk-

sestani sain kuitenkin kiinnostuksen jatkaa tutkimustani samalla aihealueella. Uudessa tutkimuksessa halusin käsitellä samaa aihetta historiallisesta näkökulmasta pitkän aikavälin kehitystä ja muutoksia tarkastellen.

Aikaisemman tutkimukseni perusteella suomalaiset makeisteollisuusyritykset kiinnostivat minua erityisesti. Näissä yrityksissä markkinointi, tuotanto ja tuotekehitys olivat eriytyneet omiksi toimintoikseen aiemmin kuin muissa elintarviketeollisuusyrityksissä. Edelläkävijä eri toimintojen eriytyemisessä näytti olevan Karl Fazer Oy:n makeisliiketoiminta, jossa muun muassa tuotepäällikön tehtävä oli otettu käyttöön aiemmin kuin muissa makeisyrityksissä.

Väitöskirjan ohjaajani avustuksella pääsin tekemään tutkimustani Fazer Makeisiin. Muotoilin alustavia tutkimuskysymyksiä aikaisemman tutkimukseni pohjalta ja ryhdyin keräämään aineistoa haastattelemalla ja yrityksen historiallisia arkistoja tutkien. Tutkimukseni alkuvaiheessa sekä tutkimuskysymys että tutkimuksellinen lähestymistapa olivat väljiä. Tiesin, mikä minua kiinnosti aikaisemman tutkimuksen perusteella, mutta en tiennyt, mikä juuri tässä yrityksessä olisi erityisen kiinnostavaa. Tiesin, että teen laadullista ja historiallista tutkimusta, mutta minulla ei ollut selkeää tutkimusasetelmaa eikä tarkempaa menetelmällistä tietoa.

Monien seminaariesiintymisten, ohjaajan kanssa käytyjen keskustelujen, aineiston keräämisen ja alustavan analysoinnin kuluessa tutkimukseni lähestymistavaksi muotoutui historiallinen tapaustutkimus, ja tutkittavaksi tapaukseksi Fazer Makeisten tuotteisto ja sen muutokset 40-vuoden ajalla, vuosina 1950–1990. Tuotteiston muutoksia pyrin ymmärtämään liikkeenjohdon eri ryhmien (markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen) toiminnan ja erityisesti toimintalogiikkojen kautta.

Tapaus ja konteksti

Tapaustudkimus on usein lähestymistavaltaan kontekstuaalista (contextual). Tämä tarkoittaa, että tutkittavaa tapausta halutaan ymmärtää osana tiettyä ympäristöä. Kontekstin (context) muodostaa tutkittavan tapauksen ympäristö, jota voidaan määritellä eri tavoin, esimerkiksi laajempaan ja suppeampaan. Konteksti voi muodostua sekä tapauksen historiallisesta taustasta että muusta ympäristöstä, kuten esimerkiksi kulttuuriympäristöstä, toimialasta, tai poliittisesta tilanteesta, jonka piirissä tapaus on ja toimii (Pettigrew & Whipp 1991; Alajoutsijärvi & Eriksson 1998). Kontekstia ajatellaan usein monitasoisena, jolloin tutkijan on valittava kuinka laaja konteksti pitää ottaa tutkimukseen mukaan, jotta

tapausta voidaan ymmärtää. Tutkiessaan yrityksessä tapahtuvaa prosessia, Pettigrew (1997, 340–341) hahmottaa kontekstin eri tasoja seuraavasti:

- Ulompi konteksti määrittää yrityksen taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen ympäristön sekä yrityksen toimialaympäristön ja sen kilpailullisuuden.
- Sisempi konteksti viittaa yrityksen omaan rakenteelliseen, kulttuurilliseen ja poliittiseen ympäristöön.

Lisäksi tutkittavan prosessin aikana on aina käynnissä muitakin prosesseja, jotka vaikuttavat tutkimuksen kohteena olevaan prosessiin, ja nämä prosessit voivat tapahtua millä tahansa kontekstin tasolla. Tapauksen kuvaus ja analyysi kontekstissaan on tärkeää, koska juuri konteksti tekee tapauksen ymmärrettäväksi eli osaltaan selittää sitä (Mjøset 2009). Jos tapaus on esimerkiksi henkilö, niin yleensä koti, perhe ja suku sekä työyhteisö ovat hänen elämässään tärkeitä konteksteja. Jos tapaus on tietyn yrityksen toiminnan tehokkuus, niin kyseisen toimialan taloudellisten olojen määrittelyä voi pitää tärkeänä kontekstin kannalta.

Kontekstin ja toimijoiden välinen vuorovaikutus on molemmin suuntaista ja kumulatiivista (Pettigrew 1997). Toisin sanoen, konteksti muovaa tapausta ja tapaus muovaa kontekstia. Tapauksen lähiympäristö eli tapahtumaympäristö, jossa tapaus konkreettisesti tapahtuu, vaatii myös määrittelyn. Tästä käytetään englannin kielessä nimeä ”setting” ja tämän lähiympäristön voi ajatella olevan ikään kuin näyttämö, jossa tapaus toimii tai toteutuu. ”Setting” on osa kontekstia ja määrittää muun muassa sen, ketkä ovat tapauksen toimijat (Stake 1995).

Fazer Makeisten tuoteiston ja sen muuttumisen tutkimisessa lähiympäristön tai ”näyttämön” muodostaa Fazer Makeiset -niminen liiketoimintayksikkö osana Oy Karl Fazer Ab konsernia. On tärkeää tuntea näiden molempien organisaatioiden nykytilaa ja historiaa.

Oleellista on, että yritys on sekä historialtaan että nykytilaltaan perheyritys, jossa omistajasuvun vaikutus on ollut vahva ja näkyvä, vaikkakin jatkuvasti muuttuva. Omistajasuvun jäsenet ovat olleet mukana yrityksen päätöksenteossa ja johtamisessa, mutta päävastuu päätöksenteossa ja johtamisessa on vuosien varrella yhä enenevässä määrin siirtynyt ammattijohtajille. Omistajasuvun pitkäaikaiset ylimmän johdon edustajat ovat kautta historian olleet erittäin merkittäviä toimijoita. Myös yrityksen eri toimintojen (markkinointi, tuotanto, tuotekehitys jne.) asiantuntijoina toimivat johtajat ovat keskeisiä toimijoita ja osalla heistä on ollut hyvin tiiviit ja pitkäaikaiset suhteet omistajajohtoon.

Fazer Makeisten ulompi ympäristö muodostuu suomalaisesta ja pohjoismaisesta makeistoimialasta, jossa keskeisiä toimijoita ovat muut makeisyrietykset ja niiden omistajat ja johtajat, tavarantoinnitajat, jakelukanavat ja toimialajärjestöt. Myös muut elintarvikkeirytykset voivat olla merkittävä osa ulompaa toimintaympäristöä, jos niistä rekrytoidaan johtajia ja työntekijöitä, jos Fazer Makeiset tekee niiden kanssa yhteistyötä, tai kilpailee aktiivisesti niiden kanssa.

Monimenetelmällinen tutkimusote

Keskustelua monien menetelmien käytöstä yhdessä tutkimuksessa on käyty pitkään ja laajemmin kuin pelkästään tapaustutkimuksen piirissä. Viime vuosina keskustelun eräänä juonteena on ”mixed method research” (esim. Creswell & Plano 2007; Teddlie & Tashakkori 2009; Farquhar 2012), johon liittyen on käytetty myös nimikkeitä ”multimethod research” (esim. Brewer & Hunter 1989), ”mixed methods approach/strategy” ja ”multimethod approach/strategy”. Vakiintunutta suomenkielistä ilmaisua tälle tutkimusotteelle ei ole, mutta termiä ”monimenetelmällinen tutkimus” näkee käytetyn (esim. Ronkainen 2009), joten sitä me myös käytämme.

Monimenetelmällisessä tutkimuksessa hyödynnetään vähintään yhtä määrällistä ja yhtä laadullista tutkimusmenetelmää samassa tutkimusasetelmassa. Tutkimusotteelle on tyypillistä metodologinen eklektismi ja paradigmojen pluralismi (Teddlie & Tashakkori 2010, 8–9). Tutkija on vapaa valitsemaan parhaat menetelmät ja yhdistämään niitä yksittäisessä tutkimuksessa etsiessään vastausta tutkimuskysymykseensä. Paradigmojen pluralismi voidaan ymmärtää siten, että monimenetelmällinen tutkimus edellyttää erilaisten tieteenfilosofisten tai teoreettisten näkökantojen hyväksyntää ja kunnioitusta. Esimerkiksi Teddlie ja Tashakkori (2010, 9) näkevät monimenetelmällisen tutkimuksen eräänlaisena isona telttana, josta ei ole syytä sulkea pois ketään käsitteellisen suuntautumisensa takia. Yleensä monimenetelmällisessä tutkimusasetelmassa yhdistyy määrälliselle tutkimukselle ominaiset positivistiset ja laadulliselle tutkimukselle ominaiset konstruktivistiset näkökannat. Tutkimusasetelmassa laadulliset ja määrälliset osiot toteutetaan yleensä joka rinnakkain (parallel) tai vuorotellen peräkkäin (sequential). (Kitchenham 2010, 561.)

Monimenetelmällinen tutkimusote on usein yhdistetty triangulaation käyttöön (Teddlie & Tashakkori 2009, 32–33), jolloin on kyse lähinnä metodologisesta tai aineistotriangulaatiosta. Triangulaatiota koskevassa kirjallisuudessa painotetaan saatujen tulosten konvergenssia eli lähentymistä (ks. esim. Laine ym. 2007, 23–27). Monimenetelmällisessä tutki-

muksessa on puolestaan havaittu, että eri menetelmillä saatujen tulosten erilaisuus voikin tarjota paremman näkemyksen ja tuoda enemmän syvyyttä monimutkaisen ilmiön ymmärtämiseen. Tyypillistä monimenetelmälliselle tutkimukselle on iteratiivinen ja syklinen lähestymistapa tutkimusentekoon, jolloin tutkimuksessa voivat toteutua sekä teoria- että aineistolähtöinen logiikka. Tutkimus voi näin ollen alkaa tutkimusprosessin vaikkapa aineiston keruusta (Teddlie & Tashakkori 2010, 9–10.)

Sekä tapaustutkimukselle että monimenetelmälliselle tutkimukselle on ominaista useiden erilaisten aineistojen ja menetelmien käyttö samassa tutkimuksessa. Monimenetelmällistä tutkimusotetta voi soveltaa tapaustutkimuksessa ja toisaalta tapaustutkimus voi olla osana monimenetelmällistä tutkimusasetelmaa. Kun monimenetelmällisessä tutkimuksessa hyödynnetään tapaustutkimusta, tapaustutkimus edustaa usein laadullista osaa koko tutkimusasetelmassa (Teddlie & Tashakkori 2009, 25). Monimenetelmällisessä metodikirjallisuudessa tuodaan esiin erilaisia näytteenotto-tekniikoita (sampling techniques) liittyen tapausten valintaan (esim. Teddlie & Tashakkori 2009, 173–180, 184). Käytettäessä tapaustutkimusta osana monimenetelmällistä tutkimusasetelmaa on hyvä perustella, miksi tapaustutkimus on valittu osaksi asetelmaa ja miten se osaltaan vastaa esitettyyn tutkimuskysymykseen.

Tapaustutkimuksessa voidaan puolestaan hyödyntää monimenetelmälliselle tutkimukselle ominaista laadullisten ja määrällisten menetelmien rinnakkaista tai peräkkäistä käyttöä analysoitaessa erilaisilla aineistonkeruutekniikoilla kerättyä rikasta empiiristä tapaustutkimusaineistoa. Monimenetelmällisen tutkimusotteen vahvuutena voikin pitää sitä, että taitavasti toteutettuna laadulliset ja määrälliset menetelmät täydentävät toisiaan paikaten yhdellä menetelmällä mahdollisesti syntyviä aukkokoh- tia ja näin tutkimuskysymyksiin pystytään vastaamaan laajemmin kuin yhtä menetelmää soveltaen olisi mahdollista. (Kitchenham 2010, 561–563.)

Monimenetelmällisen tutkimuksen teko on monia metodioppaita (esim. Creswell & Plano 2007; Tashakkori & Teddlie 2010; Teddlie & Tashakkori 2009) ja aihetta käsittelee muun muassa tieteellinen aikakauslehti ”Journal of Mixed Methods Research”.

2 TAPAUSTUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TYYPIT

Tapaustutkimusta on pyritty luokittelemaan sen sisältämien tieteenfilosofisten perusoletusten eli paradigmaattisten erojen mukaisesti (Hassard & Kelemen 2010). Menetelmäkirjallisuudessa usein keskusteltu jakolinja sijoittuu perinteisen positivistisen tapaustutkimuksen ja sen eri vaihtoehtojen välille.

Positivistisen tapaustutkimuksen eri versioita voidaan luonnehtia jollakin tavoin luonnontieteiden ihannetta noudattaviksi (esim. tiukka suunnittelu, muuttujamainen aineiston käsittely), funktionaaliseksi (hyötyä tavoitteleviksi) sekä olemassa olevaa teoriaa testaaviksi. Positivistiseen tapaustutkimukseen liitetään usein totuuden tavoittelu aineistoja vertailemalla sekä vahva yleistämisen tavoite. Esimerkkinä positivistisen suuntauksen edustajasta mainitaan usein Yin (2014), jonka konsulteille ja yhteiskuntapoliitikoille alun perin suunnatusta tapaustutkimuksen opaskirjasta on tullut tapaustutkimuksen yleisteos. Vaihtoehtona yiniläiselle tapaustutkimukselle on usein mainittu Stake (1995; 2005; 2013), joka painottaa enemmän tulkinnallista otetta.

Vaihtoehtoja perinteiselle positivistiselle tapaustutkimukselle edustavat tulkinnalliset, kriittiset ja humanistiset lähestymistavat korostavat ihmistieteiden ihanteita (esim. ymmärtämistä, kokonaisvaltaisuutta, prosessimaisuutta, historiaa) sekä tutkittavien tapausten ainutlaatuisuutta. Tältä pohjalta tapauksia on järkevää tutkia kontekstissaan. Tällöin tavoitteena ei ole niinkään yleistäminen kuin ymmärtäminen. Eräät tutkijat kirjoittavat myös vaihtoehtoisista yleistämisen tavoista (esim. analyttinen tai teorettinen yleistäminen), joita voi soveltaa tapaustutkimuksissa (ks. esim. Thomas 2011b; Bengtsson & Hertting 2013).

Tieteenfilosofisen jaottelun lisäksi tutkijat ovat eritelleet tapaustutkimusten tyyppejä tutkimuksen tavoitteiden, lähestymistavan ja menetelmien sekä tutkimusprosessin mukaan (Thomas 2010; 2011a). Seuraavassa käymme läpi joukon kirjallisuudessa usein mainittuja tapaustutkimuksen tyyppejä ja kerromme, mitä niiden avulla on tutkittu ja miten. Tämän jälkeen keskustelemme intensiivisen ja ekstensiivisen tapaustutkimuksen (Eriksson & Kovalainen 2008; 2010) välisistä eroista. Viimeinen jaottelu tiivistää yhden (tai muutaman) tapauksen klassisen tapaustutkimuksen sekä uudemman vaihtoehdon, monen tapauksen vertailevan tutkimuksen välisiä eroja.

Kuvaileva tapaustutkimus

William F. Whyten ”Street Corner Society” vuodelta 1943 (Whyte 2012) on aikaa kestänyt esimerkki klassisesta kuvailevasta tapaustutkimuksesta. Siinä kuvataan tutkimuksessa ”Cornervilleksi” nimetyn alueen alakulttuuria ja sen keskeisiä tapahtumia. Myöhemmin tutkijat ovat löytäneet Cornervilleä vastaavia piirteitä muilta alueilta eri aikakausina.

Kuvailevan tapaustutkimuksen tavoitteena on usein pidetty tiheän kuvauksen (Geertz 1973; ks. myös Dawson 2010) ja hyvän tarinan tuottamista (Dyer & Wilkins 1991). Tavoitteena on etenkin, että tiheä kuvaus kertoo tapaukseen liittyvistä kulttuurisista merkityksistä. Lisäksi ajatellaan, että hyvän tarinan tuottaminen on jo itsessään teoriaa luovaa. Tämä perustuu näkemykseen, jonka mukaan eräs inhimillisen toiminnan ominaisuus on etsiä asioille yhteyksiä, muodostaa palasista kokonaisuuksia, ja tätä kautta ymmärtää maailmaa (Bruner 1991). Maailman ymmärtäminen tapahtuu tarinoina, ja tällöin tarinan juonta voidaan ajatella teoriana (Czarniawska 1998). Klassinen, tiheää, tai rikasta ja monipuolista kuvasta painottava tapaustutkimus (descriptive case study) ei siis ole pelkästään tapauksesta kertomista tai yleistä kuvailevaa kirjoitusta, jolla ei ole yhteyksiä teoreettiseen ajatteluun.

Tapauksen kuvaamisen tavoitteena saattaa olla esimerkiksi uuden asian kuvailu arkipäivän tilanteessa. Tällaista tapaustutkimusta nimitetään illustraivaksi tapaustutkimukseksi (illustrative case study). Illustraiva tapaustutkimus kuvaa asioita, joita on saavutettu tiettyssä kontekstissa, esimerkiksi työelämässä. Tällainen tutkimus tarjoaa tietoa vallitsevien käytäntöjen luonteesta ja muodosta (Ryan ym. 1992, 114).

Fazer Makeisten tuotteiston muutoksista voisi rakentaa hyvän tarinan. Tällöin pitäisi miettiä, mikä on tarinan juoni ja ketkä ovat keskeiset toimijat – itse tuotteiston lisäksi. Tarina voisi kehittää vaihtokäytännön seuraavien kysymysten avulla:

Millä tavalla ja missä määrin omistajaperheen jäsenet, ammattijohtajat ja työntekijät ovat olleet tekemisissä tuotteiston kanssa? Mitä tuotteistolle on tehty, kuka on tehnyt ja minkälaisen prosessin kautta tämä on tapahtunut? Mikä rooli tuotteiston muuttumisessa on ollut kassakaapissa pidettävällä vanhalla reseptikirjalla? Ovatko eri toimijat tehneet tuotteistoa koskevia päätöksiä omien mielipiteidensä tai uraansa liittyvien tavoitteiden perusteella? Vai onko päätöksiä tehty reaktionä kilpailijoiden toimiin tai vaihtoehtoisesti vedoten suvun perinteisiin? Ketkä ovat eri aikoina olleet eri mieltä tuotteistoa koskevista päätöksistä ja minkälaisia argumentteja he ovat käyttäneet? Kuka on innostunut jostakin uudesta

tuoteideasta niin, että puskenut sen läpi muiden vastustuksesta huolimatta?

Fazer Makeisten tuotteistoa voisi käyttää myös illustroivana, havainnollisena tapauksena, jos yrityksessä olisi kehitetty hyvä käytäntö. Hyvä käytäntö voisi olla esimerkiksi uusien tuotteiden ideointi ryhmässä tai tapa, jolla vanhat tuotemerkit hävitetään. Hyvä käytäntö voisi myös liittyä siihen, miten markkinointi, tuotanto ja tuotekehitys tekevät yhteistyötä jollakin innovatiivisella tavalla tuotteiston kehittämiseksi.

Selittävä tapaustutkimus

Selittävässä tapaustutkimuksessa (explanatory case study) pyritään vastaamaan kysymykseen, miksi tapaus on juuri sellainen kuin se on, tai miksi se on kehittynyt juuri tietyllä tavalla. Selittävä tapaustutkimus on kiinnostunut tosielämän monimutkaisten tapahtumien välisistä suhteista tai niihin liittyvistä mekanismeista. Selitettävät kohteet (esim. ilmiöt, käytännöt, prosessit) ovat usein niin monimutkaisia, että niitä on hankala tutkia muuten kuin tapauksina (Harder 2010).

Teoria on selittävässä tapaustutkimuksessa hyödyllinen, mikäli se auttaa tutkijaa tuottamaan pätevän selityksen havaituille käytännöille. Jos käytettävissä olevat teoriat eivät pysty tarjoamaan tällaista selitystä, teoriaa on muotoiltava tai kehitettävä edelleen. Ideana on, että kehitettyä teoriaa voitaisiin soveltaa myöhemmin muissa tutkimuksissa ja tilanteissa. Tavoitteena selittävässä tapaustutkimuksessa on siis kehittää tai tuottaa teorioita, jotka selittävät tehtyjä havaintoja (Ryan ym. 1992, 115).

Selittävään tapaustutkimukseen voi luokitella sellaisen prosessuaalisen tutkimuksen, jonka tavoitteena on selittää prosessiin liittyvien vaiheiden ja tapahtumien välisiä suhteita. Pettigrewn (1997, 347) mukaan prosessin tutkimisessa päätavoitteena on tavoittaa muuttuva todellisuus, löytää ihmisten ja organisaatioiden elämään liittyvät dynaamiset piirteet ja nähdä nämä piirteet ajassa erilaisilla kontekstin tasoilla. Dawsonin (1997, 396–401) mukaan prosessuaalisen tapaustutkimuksen tuloksena voi olla analyttinen kuvaus prosessista, sen vaiheista ja tapahtumista ja niiden välisistä suhteista. Selittävässä tapaustutkimuksessa tutkijan haasteena on esittää empiirinen analyysinsä siten, että lukijan on helppo seurata logiikkaa, jolla selitys muotoutuu (Harder 2010; ks. esim. Dale 1995).

Fazer Makeisten tuotteistoa ja sen muuttumista voitaisiin selittää olemassa olevilla teorioilla ja niiden käsitteillä. Tuotteistoa voisi selittää yrityksen ympäristön eli toimialan muutoksista lähtien. Tällöin oletettaisiin, että tuotteisto muuttuu esimerkiksi toimialan kilpailutilanteen tai yhteistyösuhteiden muuttuessa. Tässä selityk-

sessä yrityksen omistajien, johtajien ja työntekijöiden rooli olisi hyvin näkymätön. Vaihtoehtoisesti tuoteiston muutoksia voisi selittää yrityksen sisältä käsin eli tuloksena omistajien, johtajien ja työntekijöiden toiminnasta, joka on sosiaalista ja poliittista luonteeltaan. Kolmantena selitysvaihtoehtona olisi yhdistää kaksi edellä mainittua eli pyrkiä selitysmalliin, jossa tuoteisto, toimijat ja toimiala ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Ensimmäiseen selitysmalliin löytyy paljonkin vakiintuneita teoreettisia käsitteitä ja keskusteluja strategisen johtamisen ja toimialatutkimuksen piiristä. Toiseen selitysmalliin löytyy myös aikaisempaa teoriaa, muun muassa organisaatioiden mikropolitiikan tutkimuksesta. Kolmannessa vaihtoehdossa tutkija joutuisi enemmänkin soveltamaan, muokkaamaan ja kehittämään uusia teoreettisia käsitteitä, joiden avulla kaksi ensimmäistä selitysmallia saataisiin yhdistettyä. Myös kahdessa ensimmäisessä vaihtoehdossa tutkija saattaisi olla tyytymätön aikaisemman tutkimuksen tarjoamiin käsitteisiin ja selitysmalleihin ja keskittyä kehittämään omaa näkemystään selitystavasta ja siinä käytettävistä teoreettisista käsitteistä.

Eksploratiivinen ja uutta teoriaa kehittävä tapaustutkimus

Tapaustutkimusta ajatellaan usein perusluonteeltaan uutta löytävänä lähestymistapana (exploratory case study). Tämän mukaisesti tavoitteena on tuottaa uusia teoreettisia ideoita, käsitteitä, propositioita tai hypoteeseja niistä syistä, olosuhteista, tai prosesseista, jotka tuottavat tutkittavia ilmiöitä. Ideoita, käsitteitä, propositioita ja hypoteeseja voidaan edelleen koe-tella joko samassa tai uusissa tutkimuksissa. Tapaustutkimus voi tällöin toimia esitutkimuksena laajempaa tutkimusta varten, jonka tavoitteena on tuottaa analyyttisiä tai teoreettisia yleistyksiä. Tapaustutkimus on tällöin ensimmäinen askel pyrittäessä luomaan uutta teoriaa. (Ryan ym. 1992, 115; Yin 2014.)

Eisenhardt (1989; 1991) on ehdottanut, että tapaustutkimuksen avulla voi kehittää uutta teoriaa käyttämällä lähtökohtana Grounded Theory-tyyppistä aineistolähtöistä menetelmää (Glaser & Strauss 1967; Strauss & Corbin 1997; Corbin & Strauss 2008; Charmaz 2014). Hänen esityksensä mukaan teoriaa kehittävässä tapaustutkimuksessa muotoillaan ensimmäisen tutkittavan tapauksen avulla hypoteeseja. Näiden perusteella kehitettyjä teoreettisia käsitteitä edelleen monipuolistetaan ja täsmennetään seuraavien tutkittavien tapauksien ja näiden vertailun avulla (ks. myös Leonard-Barton 1990 ja Fox-Wolfgramm 1997). Tutkimus etenee replikointi-logiikalla eli toistamalla tutkimusprosessi aina uudessa tapauksessa.

Tällöin tutkittavat tapaukset tulisi valita siten, että niiden avulla voidaan joko replikoida aiemmin tutkittuja tapauksia, tai niiden avulla voidaan laajentaa olemassa olevaa teoriaa. Esimerkiksi Pettigrew ja Whipp (1991) tutkivat menestyksen edellytyksiä vähittäiskaupan alalla tutkimalla yhtä menestynyttä ja yhtä huonosti menestynyttä markettia. Näiden tapausten avulla hän kehitti menestymistä ja epäonnistumista koskevaa teoriaa.

Saattaisin olla sitä mieltä, että aikaisemmat teoriat eivät pysty tarjoamaan riittävän toimivaa käsitteistöä, jolla Fazer Makeisten tuotteistoa voisi tutkia. Tällöin minun pitäisi kehittää uutta käsitteistöä omasta empiirisestä aineistostani käsin. Uusi käsite saattaisi liittyä tapaan, jolla joko minä itse tai aineistoni toimijat jäsentävät tuotteistoa tai siinä tapahtuvia muutoksia. Uusi käsite, esimerkiksi "sahaus" saattaisi kuvata vaikkapa sitä, miten Fazer Makeisten tuotemerkkien lukumäärä 1950- ja 1960-luvuilla sahasi lukumääräisesti jatkuvasti ylös alas puolen vuoden välein. Tämä käsite olisi tärkeä, jos yrityksen tuotteiston myöhempää kehitystä olisi mahdoton ymmärtää ilman sitä.

Sahaus-käsitteen toimivuutta ja selitysvoimaa voisi tutkia muissa yrityksissä. Tällöin pitäisi kysyä, tapahtuiko muiden yritysten tuotteistoissa samanlaista sahausta 1950–1960-luvuilla ja oliko sen merkitys tuotteiston myöhemmän kehityksen kannalta yhtä vaikuttava. Jos näin on ollut, voidaan ajatella, että käsite saattaa olla teoreettisesti merkittävä. Käsitteen teoreettista merkitystä voi edelleen vahvistaa yhdistämällä sen muihin teoreettisiin käsitteisiin ja johonkin tiettyyn teoreettiseen keskusteluun. Tällainen voisi olla esimerkiksi markkinointistrategiaan tai yrityksen sisäisiin valtasuhteisiin liittyvä teoreettinen keskustelu. Jos sahausta ei ole tapahtunut muiden yritysten tuotteistoissa, voi sen analyttistä yleistettävyyttä epäillä. Jos sahausta on tapahtunut muina aikoina, mutta ei 1950–1960-luvuilla, kannattaa miettiä onko kuitenkaan kyse samasta ilmiöstä.

Itsessään arvokas, välineellinen ja kollektiivinen tapaustutkimus

Stake (1995, 3) jakaa tapaustutkimukset kolmeen tyyppiin riippuen tapauksen luonteesta, lukumäärästä, tavoitteista ja tutkimukseen liittyvistä perusoletuksista. Itsessään arvokas tapaustutkimus (intrinsic case study) on kyseessä silloin, kun tutkijalla on erityinen kiinnostus tiettyyn, ainutlaatuisen tapaukseen ja hän haluaa ymmärtää tätä tapausta hyvin kaik-

kine yksityiskohtineen. Tapaus voisi olla esimerkiksi nimetty yliopisto-opiskelija, jota pidetään ongelmaoppilaana. Mielenkiinnon kohteena on tällöin se, miten juuri tämä opiskelija määrittyy ongelmaoppilaaksi omassa toimintaympäristössään eli tietyssä yliopistossa ja tietyssä aineessa. Ensisijaisena tavoitteena ei ole abstraktin rakenteen tai laajemman ilmiön ymmärtäminen, eikä myöskään yleisen teorian muodostaminen. Tällaista lähestymistapaa Stake pitää tutkimuksellisesti mielenkiintoisena, ja ”erityistä” koskevan epistemologian eli tietämisen tavan lähteenä (ks. myös Perren & Ram 2004; Thomas 2011b).

Välineellinen tapaustutkimus (instrumental case study) tehdään Staken mukaan silloin, kun tapaustutkimuksella on välineellinen merkitys, eli sen avulla halutaan ymmärtää jotain muuta kuin vain kyseistä tapausta. Tapaus on tällöin kiinnostava yleisten teemojen tai teoreettisten kehittyneiden vuoksi, mutta ei itsessään. Tapauksen avulla voi vaikkapa tutkia ilmiötä ”ongelmaoppilas” tavoitteena tuottaa yhden ongelmaoppilas-tapausten avulla sellaista tietoa, joka pätee myös muissa samantyyppisissä konteksteissa (esim. muut koulutus kontekstit kuten peruskoulu, lukio, ammattikoulu, yliopisto). Välineellisessä tapaustutkimuksessa tutkimuskysymykset on mietitty ennen tutkimuksen aloittamista ja tapaus valitaan tutkimuskysymysten mukaan.

Kolmantena tapaustutkimuksen tyyppinä Stake (1995, 3–4) mainitsee kollektiivisen tapaustutkimuksen (collective case study). Tällainen tutkimus muodostuu useista tapauksista ja oleellista siinä on yksittäisten tapausten välinen koordinaatio tai rinnasteisuus. Kyse on välineellisen tapaustutkimuksen laajentamisesta usean tapauksen tutkimukseksi, jonka avulla yritetään päästä parempaan ymmärtämiseen tai parempaan teorian rakentamiseen. Toisin sanoen, edellisen esimerkin yhden ongelmaoppilaan sijasta tutkitaan useita ongelmaoppilaita eri konteksteissa (esim. peruskoulussa, lukiossa jne.). Tutkittavat tapaukset valitaan kuitenkin siten, että niiden jonkinlainen vertailu on mahdollista. Tämä voisi tarkoittaa, että tapausten kontekstit olisivat samantyyppisiä. Esimerkiksi tapaukset valittaisiin joillakin kriteereillä samantyyppisistä olosuhteista, vaikkapa tietyn kokoisista suomalaisista kaupungeista.

Mitä enemmän tapaustutkimuksessa on kyse itsessään arvokkaasta tapauksesta, sitä enemmän Stake (1995) kehottaa tutkijaa kiinnittämään huomiota tapauksen taustan ja kontekstin kuvaukseen, sillä tämä auttaa tulkitsemaan ja ymmärtämään itse tapausta. Itsessään arvokkaassa tapauksessa tutkija on myös kiinnostunut tutkimukseen osallistuvien omista tavoista jäsentää maailmaa ja heidän antamistaan merkityksistä. Toisaalta, mitä enemmän kyseessä on välineellinen tapaustutkimus, sitä enemmän on kyse teoreettisten ideoiden ja käsitteiden havainnollistamisesta, testaamisesta tai kehittämisestä tapausten avulla.

Olisi mahdollista tutkia Fazer Makeisten tuotteistoa joko itsessään arvokkaana tai välineellisenä tapauksena. Itsessään kiinnostavana tapauksena haluaisin selvittää mahdollisimman monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti, minkälainen juuri tämä kyseinen tuoteisto on ollut ja mihin se on liittynyt. Lisäksi olisin kiinnostunut siitä, miten Fazer Makeisten toimijat (omistajat, johtajat ja työntekijät) itse määrittelevät tuotteistoa. Puhuvatko he työssään tuotemerkkien lukumääristä, vaihtuvuudesta, vai tuotteiden keskinäisistä laatueroista? Miten he erottelevat eri makeislaatuja? Käyttämällä ensisijaisesti heidän jäsenyyksiään tuotteistosta tutkisin, minkälainen tuoteisto on ollut kunakin vuonna, miten se on muuttunut ajan kuluessa ja miten se on liittynyt esimerkiksi yrityksen ja omistajaperheen toimintaan, yrityksen tavoitteisiin ja kulttuuriin, toimialan rakenteeseen, kansainvälistymiseen sekä kilpailuun ja yhteistyöhön. Voisin tutkia tuotteistoa ja sen muuttumista sekä määrällisesti (tuotteiden lukumäärä) että laadullisesti (tuotteiden ominaisuudet) ja erilaisilla aineistoilla (tuoteluettelot, markkinointi- ja tuotekehitysmateriaalit, eri ihmisten suulliset kertomukset tuotteista, asiakaspalautteet jne.).

Jos tarkastelin tuotteistoa välineenä ymmärtää teoreettista käsitettä tai ilmiötä nimeltä ”tuoteisto”, ottaisin lähtökohdaksi aikaisemman tuotteistoa käsittelevän teoreettisen keskustelun. Tästä keskustelusta pyrkisin johtamaan sellaiset ulottuvuudet, joilla voisin tarkastella tuotteistoa ja mahdollisesti verrata sitä muihin tuotteistotapauksiin (eri yrityksissä ja/tai eri toimialoilla). Markkinointikirjallisuudessa tuotteistoa kuvataan esimerkiksi tuotekategorioiden, tavararyhmien, tuoteperheiden tai tuotemerkkien lukumäärällä, laadulla tai kohderyhmillä. Jos haluaisin tehdä kollektiivisen tapaustutkimuksen ja vertailla useita tuotteistotapauksia, valitsisin kuvaustavan, joka sopii mahdollisimman samanlaisena kaikkiin tapauksiin.

Väitöskirjatutkimuksessani ja etenkin sen jälkeen kirjoittamassani artikkelissa pyrin lähestymään Fazer Makeisten tuotteistoa itsessään arvokkaana tapauksena. Tällöin olin kiinnostunut siitä, miten tuotteistopäätöksiä tekevät eri alojen johtajat jäsensivät yrityksen ja markkinoiden tilannetta, kukin omasta näkökulmastaan. Olin kiinnostunut myös siitä, miten he omaa näkökulmaansa jäsensivät itselleen ominaisilla käsitteillä. Osa näistä käsitteistä oli erityislaatuista, mutta osa myös hyvin lähellä kirjallisuudessa käytettyjä käsitteitä (tuotemerkkien lukumäärä, uusien tuotteiden lukumäärä). Kuitenkin, mitä vaikeammin hahmotettavasta tuoteulottuvuudesta oli kysymys (esim. Fazer Sinisen maku ja siihen liitettävät mielikuvat), sitä keskeisempää oli tutkijana ymmärtää juuri tässä yrityksessä käytettyjä ja siellä työskentelevien käyttämiä käsitteitä ja tapoja hahmottaa asioita.

Intensiivinen ja ekstensiivinen tapaustutkimus

Eisenhardt (1989; 1991) ja Dyer ja Wilkins (1991) ovat käyneet mielenkiintoista vuoropuhelua tapaustutkimuksen luonteesta ja tavoitteista organisaatiotutkimuksen alueella pohtien erityisesti klassisen, yhden tai muutamien tapauksen tutkimuksen ja monien tapauksen vertailevan tutkimuksen välisiä eroja (ks. myös Leonard-Barton 1990). Keskustelun kohteena ovat olleet kummankin tyyppisen tutkimuksen mahdollisuudet tuottaa ymmärrystä, selityksiä tai uusia teoreettisia ideoita ja käsitteitä. Keskustelussa on yhtymäkohtia pohdintoihin luonnontieteiden ja ihmistieteiden (Raatikainen 2004); ideografisen ja nomoteettisen (Stoecker 1991); insider- ja outsider-tutkimuksen (Eriksson & Rajamäki 2010) sekä teorialähtöisen ja osallistujalähtöisen (Laukkanen & Eriksson 2013) tutkimuksen välisistä yhtäläisyyksistä ja eroista.

Jaottelu intensiiviseen ja ekstensiiviseen tapaustutkimukseen selventää eroa tiettyä tapausta tulkitsevan ja ymmärtävän sekä toisaalta jollekin ilmiölle selitystä etsivän tapaustutkimuksen välillä (Eriksson & Kovalainen 2008; 2010). Kutsumme yhden (tai muutamien) tapauksen tulkitsevaa ja ymmärtävää, tapauksen ainutlaatuisuudesta kiinnostunutta tutkimusta intensiiviseksi tapaustutkimukseksi. Tällaiselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija tarkastelee tapausta myös tutkimukseen osallistuvien näkökulmasta. Monien tapauksen vertailevaa ja selityksiä etsivää tutkimusta kutsumme ekstensiiviseksi tapaustutkimukseksi. Tällöin tutkimukselle on tyypillistä muihin tapauksiin yleistettävien teoreettisten ideoiden, käsitteiden ja selitysmallien kehittäminen tai testaus ja tapausten käyttäminen välineinä tällaisessa työssä.

Intensiivinen tapaustutkimus

Intensiivisessä tapaustutkimuksessa (intensive case study) on tavoitteena ainutlaatuisen, ja tästä syystä teoreettisesti mielenkiintoisen tapauksen tiheä kuvaus, tulkinta ja ymmärtäminen (esim. Eriksson & Kovalainen 2008). Tavoitteena on tuottaa kontekstualisoitua tietoa yhdestä (tai muutamasta) tapauksesta. Tämä tarkoittaa, että tapausta tutkitaan monipuolisesti sen yhteiskunnallisessa (esim. sosiaalisessa, kulttuurisessa, historiallisessa, taloudellisessa ja teknologisessa) ja fyysisessä ympäristössä. Tarkoituksena ei ole niinkään tehdä tapausta koskevia yleistyksiä, vaan selvittää, millä logiikalla juuri tämä ainutlaatuinen ja erityinen tapaus toimii. Näin ollen itse tapaus, sen sisäinen maailma (mukaan lukien toimijoiden näkökulmat) ja tämän maailman logiikka on tutkimuksessa pääasiallisena mielenkiinnon kohteena.

Intensiivisen tapaustutkimuksen tarkoituksena on tuottaa jonkinlainen ”hyvä tarina” elävästä elämästä (Dyer & Wilkins 1991). Tarina on hyvä, jos se tekee tapauksen ymmärrettäväksi tavalla, joka kiinnostaa muita tutkijoita sekä tutkimukseen osallistuneita, yhteiskunnallisia päätöksentekijöitä ja muita käytännön ihmisiä. Tarinassa tutkija tuottaa yhden version ”totuudesta” ja yhden mahdollisen, mutta hyvin perustellun, tulkinnan tapauksesta. Tutkija on aktiivinen tulkitsija, joka tavoitteellisesti rakentaa tapauksen tutkimusraportissaan; hän päättää, mikä tapauksessa on erityisen kiinnostavaa hänen valitsemillaan, mutta perustelluilla kriteereillä.

Tapauksen tulkinnassa voidaan nojautua tutkijan ”ulkopuolisena” tekemän analyysin ohella tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemuksiin ja merkityksenantoprosesseihin (Travers 2001). Intensiivistä tapaustutkimusta on kritisoitu joskus löysästä aineiston analyysistä, näytön puutteesta ja perustelemattomista johtopäätöksistä. Tällaisen tutkimuksen haasteena onkin yhdistää teoreettisia käsitteitä ja ideoita huolellisesti tehtyyn empiriseen analyysiin tavalla, joka innostaa lukijaa oppimaan. Intensiivisen tapaustutkimuksen etuna on elävän elämän ja arkipäivän ilmiöiden esittäminen helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa.

Hyvä tarina Fazer Makeisten tuotteistosta voisi alkaa vaikkapa seuraavasti:

”Olin kiinnostunut tutkimaan markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen välistä suhdetta Fazer Makeisissa. Kun tein johtajille teemahaastatteluja tästä aiheesta, he puhuivat minulle Fazerin suklaasta ja Fazerin makeisista. Joku muisteli, miten Geisha-suklaakonvehti otettiin tuotantoon yrityksen alkutaipaleella ja miten siitä tehtiin tuoteperhe 1970-luvulla lanseeraamalla Geisha-suklaalevy ja Geisha-suklaapatukka. Toinen pohti, miten Fazerin Sinisen suklaalevyn laatua tarkistettiin tuotannon uudistamisen yhteydessä ja miten pettyneitä kuluttajat olivat kun Sininen ei maistunutkaan enää samalta. Vanhemmat johtajat taas kertoivat ylpeinä, miten Sven Fazer johtaja-aikoinaan kulki päivittäin tehtaalla juttelemassa työntekijöiden kanssa ja tarkastamassa eri tuotteiden laatua.

Haastatellessani markkinoinnin johtajia, he surkuttelivat sitä, että yrityksen tuotemerkkien lukumäärää on vuosikymmenien kuluessa jatkuvasti supistettu. Kuluttajien keskuudessa syntyy yhä uusia ja eriytyneitä mieltymyksiä, mutta myyntimiehet joutuvat myymään ”ei oota”, kun uusia tuotteita ei oteta riittävästi valikoimiin. Tuotannon johtajat puolestaan kertoivat, miten tuotteisto aina vaan laajenee, kun sitä täydennetään uusilla tuotteilla, mutta mitään vanhoja ei poisteta valikoimasta. Kun pyysin näitä johtajia piirtämään tuotteiston lukumäärän kehityksen vuosina 1950–1990, markkinoinnin johtajat piirsivät jatkuvasti laskevan käyrän ja tuotannon johtaja jatkuvasti nousevan käyrän.

Kerroin heille tästä ristiriitaisesta havainnosta ja kysyin, onko heillä tilastoja tuoteiston kehittymisestä. He sanoivat, ettei tilastoja ole tehty, mutta heillä on selkeä mielikuva asiasta. Tämä herätti välittömästi minun mielenkiintoni ja halun selvittää, miltä tuoteisto näyttäisi täsmällisinä vuosittaisina numeroina. Olin nimittäin huomannut, että yrityksen arkistossa oli tallessa kaikki vanhat hinnastot, joista voisi laskea, kuinka monta tuotemerkkiä valikoimassa oli ollut kunakin vuonna. Samoin niistä voisi päätellä, kuinka paljon uusia tuotteita on vuosittain lanseerattu ja mitä vanhoja on poistettu. Niinpä minä vietin seuraavat kuukaudet kooten valtavaa taulukkoa eri vuosina valikoimissa olleista tuotteista ja söin erinäiset määrät Fazerinoja, Jimejä, Fazerin Parhaita ja Kiss Kissejä.

Ekstensiivinen tapaustutkimus

Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa (extensive case study) pyritään löytämään ilmiöitä tai prosesseja koskevia yhteisiä ominaisuuksia ja yleisiä malleja (esim. Eriksson & Kovalainen 2008) sekä kehittämään uusia teoreettisia ideoita ja käsitteitä monen tapauksen järjestelmällisen vertailun eli replikoinnin avulla (esim. Eisenhardt 1989). Tavoitteena on joko selittää ilmiöitä tai kehittää uutta teoriaa käyttämällä empiirisenä materiaalina useita tapauksia ja niiden vertailua. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa päähuomio kiinnitetään teoreettisiin käsitteisiin, ei niinkään tosielämän ja tapaustoimijoiden omien näkökulmien ymmärtämiseen.

Tavoitteena ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa on joko aiempien teoreettisten käsitteiden testaus ja täydentäminen uudessa ympäristössä, uusien teoreettisten ideoiden tai käsitteiden kehittäminen ja kokeilu tai uuden teoreettisen selitysmallin luominen. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa tutkittavia tapauksia vertaillaan toisiinsa jollakin tavalla. Tällöin on siis kyse vertailevasta tutkimusasetelmasta, ja oleelliseksi tulee se, miten vertailua tehdään (ks. esim. Ragin & Becker 1992; Ragin 2014).

Jos tapauksia on enemmän kuin muutama, on selvää, ettei kutakin tapausta voi käsitellä yhtä monipuolisesti kuin intensiivisessä tapaustutkimuksessa. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa voitaisiinkin usein puhua minitapauksista, etenkin silloin kun ne esitetään hyvin rajatusti ja täsmennytyksi tai ilman laajemman toimintakontekstin erittelyä (ks. esim. Eriksson ym. 2008). Tämän vuoksi ekstensiivistä tapaustutkimusta voidaan kritisoida yksinkertaistavasta ja mekanistisesta analyysistä sekä kontekstin puutteesta.

Ekstensiivisen tapaustutkimuksen lähestymistapaa noudattaen Fazer Makeisten ja muiden makeisyriyten tuoteistoja voitaisiin tutkia kutakin omana minitapauksenaan, jotta näitä voisi vertailla

keskenään. *Fazer Makeiset* voisi olla ensimmäinen tutkittava tapaus, jonka tuotteistoa tutkittaisiin aiemmasta tutkimuksesta löytyvillä käsitteillä, esimerkkeinä tuotevalikoiman laajuus (tuotekategorioiden lukumäärä), syvyys (tuotteiden lukumäärä kussakin kategoriassa), tuotteiston vaihtuvuus (uusien ja vanhojen tuotemerkkien lukumäärät vuosittain) sekä tuotteiston laatu (innovatiivisuus, hintaluokka ja kohderyhmät). Jos *Fazer Makeisten* tuotteistoa ei voisi tutkia riittävän perusteellisesti näillä kahdella ulottuvuudella, pitäisi tutkijan kehittää uusia käsitteitä ja kokeilla niiden toimivuutta muissa tapauksissa, yksi tapaus kerrallaan.

Aiemmin mainitun sahaus-käsitteen ohella voitaisiin tarpeen mukaan kehittää myös muita uusia käsitteitä, joiden toimivuutta voisi koetella muiden suomalaisten tai ulkomaisten makeisyriyten kohdalla, muiden elintarviketeollisuustuotteiden tai muiden vastaavien kulutustavaratuotteiden kohdalla. Tästä vertailusta voisi edelleen kehittää uusia teoreettisia käsitteitä, vaikkapa "tuotevallaksi" nimettävän käsitteen, jonka avulla voisi kuvata eri toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa tuotteiston muokkautumiseen. "Sahaus" ja "tuotevalta" liittyisivät toisiinsa siten, että tuotevalta selittäisi sahauksen ilmenemistä yrityksen tuotteistossa. Kun tuotevalta on epävakaa, eli valta hajautuu ennustamattomasti eri toimijoille, tuotteisto alkaa sahata. Sahaus loppuu, kun valta keskittyy jollekin toimijalle.

3 TAPAUSTUTKIMUSPROSESSI

Kuten alussa todettiin, tapaustutkimuksessa on kyse tutkimusstrategiasta, jolla tutkimus toteutetaan – ei niinkään tietyistä metodologiasta tai metodeista. Kuten tutkimuksessa yleensäkin, myös tapaustutkimuksessa tehdään tietyt vaiheet riippumatta siitä, minkälaista tapaustutkimusta ollaan tekemässä. Vaikka tapauksia tarkastelevan tutkimusstrategian suunnittelu voi olla suoraviivaista, itse tutkimuksen tekeminen on monimuotoinen ja iteratiivinen prosessi, joka ei välttämättä etene juuri niin kuin oli suunniteltu. Tutkimusprosessin kuluessa tutkija työskentelee prosessimaisesti: palaa takaisin ja tarkentaa, keskusteluttaa aineistoja keskenään, kehittää vuoropuhelua teorian ja empirian välillä ja niin edelleen.

Tapaustutkimuksen keskeisiä työvaiheita ovat:

- tutkimuskysymysten muotoileminen
- tutkimusasetelman jäsentäminen
- tapausten määrittely ja valinta
- käytettävien teoreettisten näkökulmien ja teoreettisten käsitteiden määrittely
- aineiston ja tutkimuskysymysten välisen vuoropuhelun logiikan selvittäminen
- aineiston analyysitapojen ja tulkintasääntöjen päättäminen
- raportointitavan päättäminen.

Intensiivisen tapaustutkimuksen vaiheita esitellään Staken (1995; 2013) ja Creswellin (2012) ja Traversin (2001) teoksissa. Niistä käy ilmi, että intensiiviselle tapaustutkimukselle ei ole yhtä vakiintunutta kaavaa, vaan hyvän tutkimuksen voi toteuttaa ja raportoida monella tavalla. Edellä kuvatut vaiheet käydään läpi, mutta järjestys ei ole välttämättä täysin ennalta määrätty ja eri työvaiheisiin palataan useaan kertaan tutkimusprosessin kuluessa. Esimerkiksi tutkimuskysymyksiä muokataan, tarkennetaan ja hiotaan useassa vaiheessa.

Ekstensiivisen ja vertailevan, teoriaa kehittävän tapaustutkimuksen vaiheita on selvitetty yksityiskohtaisesti Eisenhardtin (1989) artikkelissa “Building Theories from Case Study Research”. Teoriaa kehittävässä tapaustutkimuksessa tutkimuksen lähtökohtana ei ole valmis teoria tai hypoteesi, sillä näiden ajatellaan rajaavan tutkijan työskentelyä ja estävän uusien löydösten tekemistä. Sen sijaan aluksi muotoillaan tutkimuskysymys ja mahdollisesti määritellään muutamia tutkimuksen kannalta keskeisiä muuttujia kirjallisuutta apuna käyttäen. Tämän jälkeen valitaan tutkittava tapaus (empiirinen kohde) ja kerätään siitä aineisto. Aineisto analysoidaan ja analyysin pohjalta pyritään tuottamaan hypoteeseja. Toista-

malla analyysi ensimmäisen tapauksen jälkeen useammilla tapauksilla yksi kerrallaan (tätä tarkoittaa replikointi) ja vertailemalla löydöksiä kirjallisuuteen, voi olla mahdollista kehittää hypoteesien pohjalta uusia teoreettisia käsitteitä ja näin täydentää olemassa olevaa teoreettista keskustelua. On myös mahdollista, että tutkija joutuu toteamaan, että kyseisen aineiston avulla ei pysty täyttämään kumpaakaan edellä mainituista tavoitteista.

Tutkimuskysymys

Hyvät tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston keruuta ja analyysin tekemistä, tulosten jalostamista, johtopäätösten muotoilua ja tutkimusraportin kirjoittamista. Tämän vuoksi tutkimuskysymysten määrittelyä ja täsmenämistä on tärkeää jatkaa koko tutkimusprosessin ajan. On tavanomaista, että tutkimuskysymys muuttuu ja etenkin tarkentuu tutkimusprosessin kuluessa. Tästä huolimatta tutkimuskysymys, vaikka alustavakin, on tutkimusprosessin arvokkain resurssi ja sen puute on tutkimuksen sujuvan etenemisen suurin hidaste.

Stake (1995, 18–25) esittää, että tutkijan olisi hyvä muotoilla itselleen tutkimusta suunnitellessaan kahdentyyppisiä kysymyksiä: informaatiokysymyksiä (information questions) ja asiakysymyksiä (issue questions). Informaatiokysymykset ovat käytännönläheisiä faktakysymyksiä ja ne ovat hyödyllisiä tapauksen kuvailun kannalta. Niiden avulla selvitetään vaikkapa tapaukseen liittyvää ajallista tapahtuma- tai toimintaketjua. Informaatiokysymykset voivat olla muotoa, ”kuinka usein strategiatyötä tekevät pitävät yhteisiä tapaamisia”, ”ketkä ovat näissä tapaamisissa läsnä”, ”miten puheenvuorot jaetaan näissä tapaamisissa” ja niin edelleen. Itsessään kiinnostavassa tapaustutkimuksessa (intrinsic case study) tapaus on tärkein ja tapauksen kuvauksessa informaatiokysymysten merkitys nousee usein keskeiseksi (Stake 1995, 25–28). On kuitenkin hyvä muistaa, että informaatiokysymykset eivät ole tutkimuskysymyksiä, eikä niistä myöskään helposti saa sellaisia muotoiltua. Informaatiokysymykset ovat kuvailevia ja usein jopa selvitystyyppisiä kysymyksiä. Informaatiokysymykset on helppo tunnistaa siitä, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt osaavat antaa niihin suoran vastauksen. Tutkijan ei tarvitse tehdä tästä aineistosta varsinaista analyysiä. Pelkkä vastausten ryhmittely riittää.

Asiakysymykset johdattavat pohtimaan tapaukseen liittyviä erityispiirteitä ja ongelmia. Niiden avulla voi myös organisoida tutkimusta. Lisäksi asiakysymysten joukosta voi nousta yksi tai useampi keskeinen tutkimuskysymys. Asiakysymykset ovat usein ongelmakeskeisiä. ”Miten voi tunnistaa muutoksen organisaation strategisissa käytännöissä?” tai ”miten vuorovaikutus eri toimijoiden välillä on muovautunut strategiätyöskente-

lyn aikana?” voisivat olla asiakysymyksiä. Asiakysymyksissä saatetaan myös käyttää tutkimusta ohjaavia teoreettisia käsitteitä. Edellä olevissa kysymyksissä tutkimusta näyttäisivät ohjaavan strategisen johtamisen ja muutosjohtamisen teorit sekä vuorovaikutukseen ja käytäntöihin liittyvät teorit.

Välineellistä tapaustutkimusta (instrumental case study) tehdessä asiakysymykset ovat erityisen tärkeitä, sillä tutkija pyrkii tapauksen kautta havainnoimaan jotain yleisempää ilmiötä ja hahmottamaan sitä teoreettisesti.

Kun aloitin tutkimukseni Fazer Makeisissa, minua kiinnostava kysymys oli, minkälaisia ovat markkinoinnin, tuotekehityksen ja tuotannon väliset yhteydet tässä yrityksessä. Aloin suunnitella aineiston keruuta ja haastattelujen tekemistä tämä kysymys mielesäni. Haastatteluita varten mietin erilaisia informaatiokysymyksiä: miten kukin haastateltava tekee omaa työtään markkinoinnissa, tuotannossa ja tuotekehityksessä, kenen kanssa kukin työskentelee ja millä tavalla, miten tuotekehitys toimii, kuka vastaa tuotannollisista päätöksistä entä markkinoinnin päätöksistä? Nämä ovat kysymyksiä, joihin tutkimukseeni osallistuneet osaavat antaa suoraan vastauksen ilman, että etsisin vastausta aineistoa analysoimalla.

Haastateltavat kertoivat minulle paljon muutakin kuin vastauksia esittämiini informaatiokysymyksiin. He myös johdattelivat minut kysymään sellaisen informaatiokysymyksen, johon sain ristiriitaisia vastauksia: minkälainen yrityksen tuoteisto on ollut vuosina 1950–1990, ja miten se on muuttunut. Tämä kysymys, ja erityisesti siihen annetut ristiriitaiset vastaukset johdattivat minut asiakysymykseen, josta muokkautui tutkimuskysymykseni: Miten liikkeenjohdon eri ryhmät markkinoinnissa, tuotannossa ja tuotekehityksessä ovat omalla toiminnallaan muokanneet yrityksen tuoteistoa vuosina 1950–1990? Tähän kysymykseen tutkimukseni osallistujat eivät osanneet vastata, vaikka jonkinlaisia yleisiä arveluja saattoivat asiasta esittääkin. Nämä arvelut olivat muotoa: 'tuotanto painosti tuotemerkkien lukumäärän vähentämiseen', tai 'markkinointi oli innokas työntämään uusia tuotemerkkejä markkinoille'. Ilman laajaa, moniulotteista eri toimijoiden näkökulmia huomioivaa aineistoa ja teoreettisten käsitteiden (kuten toimintalogiikka) apua tähän kysymykseen olisi vaikea antaa minkäänlaista kattavaa ja vakuuttavaa vastausta.

Tutkimusasetelma

Tutkimusasetelmia voidaan myös luokitella monella tavalla ottaen huomioon tavoitteet, tapausten lukumäärä, tutkittavan ajanjakson ja tutkimuskysymysten luonne. Jensen ja Rodgers (2001, 237–239) esittävät seuraavanlaisen jaottelun:

- Poikkileikkaustutkimukset ovat yksityiskohtaisia, tiettyyn, rajalliseen ajan hetkeen sijoittuvia tarkasteluita.
- Pitkittäiset tapaustutkimukset tarkastelevat ilmiön kehittymistä tai muuttumista pidemmän ajan kuluessa.
- Ennen–jälkeen -tutkimuksissa tarkastellaan tutkittavaa ilmiötä kahtena eri ajankohtana, jota erottaa jokin kriittinen tapahtuma. Kriittisen tapahtuman oletetaan vaikuttavan tapaukseen.
- Tilkkutäkki-tutkimuksissa tehdään useita tapaustutkimuksia samasta tutkimuskohteesta käyttäen poikkileikkaus-, pitkittäis- ja ennen–jälkeen -asetelmia. Tavoitteena on saada tapauksesta mahdollisimman kokonaisvaltainen käsitys.
- Vertailevissa tutkimuksissa tarkastellaan useita tapauksia vertaillen niitä jollakin systemaattisella tavalla. Usein käytetään sekä laadullista että määrällistä aineistoa.

Väitöskirjatutkimuksessani tarkastelin Fazer Makeisten tuotteiston muuttumista pitkittäisenä tapaustutkimuksena 40 vuoden ajalla. Toisaalta tutkimusasetelmani on myös tilkkutäkkimäinen, koska otin tietyt kriittiset tapahtumat tuotteistossa – eli huomattavimmat muutokset – suurennuslasin alle, vertailin niitä sekä analysoin niitä edeltäviä ja seuraavia tapahtumia erityisen tarkasti.

Tuotteistoa voisi tutkia myös poikkileikkauksena, jolloin kuvaus eri tuoteryhmistä ja niiden yksittäisistä tuotteista tietynä ajanhetkenä, niiden kohderyhmistä, kilpailevista tuotteista, kuluttajien näkemyksistä ja niin edelleen, olisi huomattavasti tarkempi kuin pitkittäistutkimuksessa. Tai poikkileikkauksia voi olla useita, esimerkiksi viiden tai kymmenen vuoden välein.

Olisin voinut myös tutkia useamman suomalaisen makeisteollisuusyrityksen tuotteiston muuttumista jollakin ajanjaksolla. Tällöin olisi selvittänyt Fazer Makeisten lisäksi Hellaksen, Pandan ja joidenkin pienempien makeisteollisuusyritysten tuotteistot ja verrannut niissä tapahtuneita muutoksia toisiinsa. Jos muutokset olisivat olleet hyvin samanlaisia, olisi tämä kiinnittänyt tutkimuksellisen mielenkiinnon vahvemmin toimialalla tapahtuneisiin muutoksiin ja niiden vaikutuksiin. Jos taas muutokset olisivat olleet erilaisia, olisi ollut järkevää kohdentaa mielenkiintoa (lisäksi) kunkin yrityksen erityispiirteisiin.

Tapausten valinta

Tutkittavan (yhden tai useamman) tapauksen valinta ja tutkimuksen kuluessa tapahtuva täsmentäminen ovat tapaustutkimuksen tärkeimpiä työvaiheita. Positiivistinen lähestymistapa painottaa tapauksen lukitsemista (tarkkaa määrittelyä ja rajaamista) jo ennen tutkimuksen aloittamista. Vaihtoehtoisissa lähestymistavoissa tapauksen rakentamisprosessi (caseing) jatkuu läpi koko tutkimuksen. Tällöin tapaus muuntuu ja tarkentuu sitä mukaa kun tutkija oppii lisää tutkimusprosessinsa aikana.

Stake (1995) korostaa, että tärkein tapausten valintaan vaikuttava asia pitäisi olla kysymys: ”Mitä voimme oppia tästä tapauksesta?” Tällainen tapaus kehittää ymmärrystämme ja sen avulla saatamme pystyä kehittämään tai muokkaamaan teoriaa tai käsitejärjestelmää. Tämän lisäksi useamman tapauksen tutkimuksessa pitäisi kiinnittää huomiota tasapainoon ja monimuotoisuuden valittavien tapausten välillä. Tapaustutkimuksissa ei noudateta satunnaistetun tutkimusjoukon määrittelyn logiikkaa. Tämän sijasta tapaukset valitaan strategisesti joko niiden edustavuuden, erityisyyden, ainutlaatuisuuden, tai teoreettisen mielenkiintoisuuden vuoksi.

Koska tutkimukseen käytetty aika on rajallista, on tapausta valitessa syytä pohtia myös käytännöllisiä asioita tutkimuksellisten asioiden rinnalla. Miten tapausta pystyy ylipäätään tutkimaan, onko aineiston saaminen mahdollista tai miten hankalaa, ovatko mahdolliset haastateltavat halukkaita vastaamaan kysymyksiin, saako tarvittavaa taustamateriaalia käyttöönsä, voiko arkaluontoisia tai yllättäviä tuloksia julkistaa, missä muodossa ja niin edelleen. Tutkijan kannalta on parasta valita tapaus, joka tutkijaa eniten kiinnostaa. Usein täytyy kuitenkin ottaa myös huomioon tutkimuksen tekemiseen käytettävissä olevat mahdollisuudet ja resurssit sekä sisäänpääsy tapaukseen.

Tutkittavia tapauksia voidaan siis määritellä sekä ennen aineiston keruun aloittamista, sen aikana tai vasta sen jälkeen, kun ensimmäinen aineiston analyysikierros on tehty. Jos tehdään vaikkapa tutkimusta asiakastyötä tekevien hyvinvoinnista, voidaan tapauksiksi valita kolme työntekijää: Hanna, Veikko ja Lauri. Tällöin kerätään heidän työhönsä ja toimintaansa liittyvää aineistoa, ja muita toimijoita ja tapahtumia otetaan mukaan vain, jos niillä on heidän toimintansa kannalta erityistä merkitystä. Tällöin tapaukset on määritelty ennen tutkimuksen aloittamista, eivätkä ne muutu tutkimusprosessin edetessä.

Vaihtoehtoisesti tutkija saattaisi olla kiinnostunut suuren kansainvälisen kulutustavaroita valmistavan ja markkinoivan yrityksen toiminnasta. Tutkija alkaisi kerätä aineistoa täsmentämättä etukäteen, mikä erityinen tutkimuskysymys häntä tässä yrityksessä ja toimintaympäristössä kiinnostaa. Tällöin hän ei päättäisi aineiston keruun alkaessa, mitkä toimijat (johtajat, työntekijät, konsultit, asiakkaat jne.), tapahtumat (kokoukset,

koulutukset, irtisanomiset jne.), prosessit (laatujohtamisen käyttöönotto, yritysosto jne.) tai ilmiöt (esimies-alaisuus, vallankäyttö tiimeissä, työhyvinvointi jne.) lopulta määrittäisivät tutkittaviksi tapauksiksi. Tapaukset määriteltäisiin vasta, kun tutkija olisi kerännyt jonkin verran aineistoa ja tutustunut siihen alustavasti. Tällöin aineiston keruun voisi aloittaa valmiina olemassa olevista aineistolähteistä (yrityksen vuosikertomukset, tilastot, lehtiartikkelit jne.) tai havainnoimalla yrityksen toimintaa jonkin aikaa. Havainnoinnissa on kuitenkin hyvä muistaa, että tutkija pystyy havainnoimaan melko pientä osaa yrityksen toiminnasta.

Tapauksia myös täsmennetään tutkimusprosessin kuluessa. Tämä voidaan tehdä joko tukeutuen teoriaan ja aikaisempaan tutkimukseen tai havainnoimalla tutkimuskohteelle ominaisia, ainutlaatuisia ja mielenkiintoisia erityispiirteitä, joita ei ehkä ole tutkittu aiemmin. Näiden huomioonmääritykseen tarvitaan kuitenkin aiemman tutkimuksen tuntemusta, joten tutkimusprosessin kuluessa valittavat tapaukset määrittyvät oman aineiston ja aikaisemman tutkimuksen vuoropuhelun kautta. Jos tapaukset määritellään tutkimusprosessin kuluessa, on yleensä kyseessä enemmän aineistolähtöinen kuin teorialähtöinen tapaustudkimus.

Jos tutkijalla olisi jo tutkimuksen alussa käytössään hyvin muotoiltu teoria ja tutkimuskysymykset olisi selvästi määritelty, voisi tutkija valita kriittisen tapauksen (critical case), joka vastaisi suoraan asetettuihin kysymyksiin. Tutkija saattaisi tällöin olla kiinnostunut vaikkapa muutosvistarintaan liittyvän teoreettisen käsitteistön ja mallin selitysvuimasta ja valita tutkittavaksi tapaukseksi vaikkapa uuden palkkausjärjestelmän käyttöönottoprojektin. Tällöin tutkija olettaa, että juuri tässä projektissa on hyvät mahdollisuudet tutkia muutosvistarintaa. Tutkimuksen tarkoituksena on näyttää, että olemassa oleva teoria tarjoaa hyvän selityksen kyseiseen tapaukseen tai vaihtoehtoisesti, että tapaus vaatii toisenlaisen selityksen kehittämistä. Jos tutkija haluaa kehittää ja laajentaa teoriaa tai käsittejärjestelmää kattamaan laajempia kokonaisuuksia, pitäisi tutkijan pyrkiä valitsemaan jokin hyvin äärimmäinen tapaus (extreme case). Äärimmäisen tapauksen avulla tutkija pystyy osoittamaan, kuinka laajalla ja moninaisella alueella teoria pystyy tarjoamaan selityksen ja määrittelemään kenties ne alueet, joilla teoria vaatii edelleen kehittämistä. (Ryan ym. 1992, 120–121).

Eisenhardt (1989) esittää, että usean tapauksen tutkimukset ovat hyödyllisiä erityisesti silloin, kun pyritään luomaan uutta teoriaa, koska useampi tapaus mahdollistaa replikoinnin. Replikoinnissa voidaan yksittäisten tapauksen avulla vahvistaa joko etukäteen tai tutkimuksen kuluessa määriteltyjä teoreettisia propositioita. Eisenhardtin näkemyksen mukaan ei ole olemassa tapauksen ideaalilukumäärää tutkimusta kohden. Hän on havainnut, että 4–10 tapausta on toiminut hyvin tutkimuksissa, sillä alle neljän tapauksen avulla on vaikeaa tuottaa propositioita ja yli kymmenen

tapauksen kohdalla aineistonkäsittely aineiston laajuuden vuoksi voi osoittautua tutkijalle vaikeaksi.

Lähdin tekemään tutkimustani valitsemalla tapaukseksi Fazer Makeisten markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen väliset suhteet. Alustava tutkimuskysymykseni oli: miten nämä suhteet ovat kehittyneet vuosina 1950–1990 ja miksi ne ovat kehittyneet juuri tietyllä tavalla? Markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen suhteet olivat eräällä tavalla kriittinen tapaus. Tiesin aikaisemman tutkimukseni perusteella, että tässä yrityksessä näiden toimintojen väliset suhteet ovat mielenkiintoiset ja vaihtelevat, eli myös erimielisyyksiä ja ristiriitoja esiintyy. Yrityksen eri toimintojen välisistä suhteista löytyi aikaisempaa kirjallisuutta ja empiirisiä tutkimuksia, joita käytin hyväksi tutkimusta suunnitellessani. Kirjallisuudessa näiden toimintojen välisiä suhteita selitettiin useimmiten niissä toimivien ihmisten henkilökohtaisilla ominaisuuksilla sekä koulutus- ja kokemustaustoilla. Tämä ei tyydyttänyt minua ja halusin löytää tähän jonkin uuden näkökulman omassa tutkimuksessani. Millä muulla tavalla näitä suhteita voisi ymmärtää ja selittää?

Aloitin siis tutkimuksen aikaisemmasta liiketaloudellisesta tutkimuksesta ja teoriasta kehitetyllä kysymyksenasettelulla. Tutkimuksen kuluessa tämä tapauksen määrittely alkoi tuntua yhä hankalammalta ja epämääräisemmältä. Minua alkoi vaivata kysymys: Minkälainen tapaus on toimintojen väliset suhteet tai yhteydet? Vastauksena oli, että tekemäni tapauksen määrittely oli epämääräinen ja itse tapaus vaikeasti rajattava empiirisessä tutkimuksessa. Samanaikaisesti tutkimusaineistoni johdatti minut yhä uudelleen pohtimaan yrityksen tuotteistoa ja siitä kerrottuja tarinoita, jotka tuntuivat jäsentävän koko yrityksen toimintaa paljon selvemmin kuin tuotannon, tuotekehityksen ja markkinoinnin väliset suhteet. Lopputuloksena tutkimukseni tapaukseksi määrittyikin yrityksen tuotteisto eri toimintojen välisten suhteiden sijasta.

Teorian merkitys

Grounded Theoryn (Glaser & Strauss 1967) inspiroimina on joskus ajateltu, että tutkijan pitäisi lähestyä tutkittavaa tapausta ikään kuin tietämättömänä teoreettisista keskusteluista tai mahdollisimman vapaana teoreettisista ennako-oletuksista. Tällainen lähestymistapa on mahdoton, sillä jokaisella tutkijalla on oma koulutustaustansa, työkokemuksensa ja omat henkilökohtaiset kokemuksensa, jotka vääjäämättä tuottavat monenlaisia ennako-oletuksia. Tyhjän taulun mahdottomuus tutkimuksen alussa ei kuitenkaan sulje pois aineistolähtöisyyttä ylipäätään tai aineistolähtöisten käsitteiden ja mallien kehittämistä tapaustutkimuksessa. Kyse

on enemmänkin siitä, että tutkija tuo esiin omat lähtökohtansa ja ennakkoletuksensa ja tekee tutkimustaan ennakkoluulottomasti, ryntäämättä johtopäätöksiin liian aikaisin.

Tapaustutkimuksessa on myös mahdollista, että aineisto yllättää tutkijan. Aineisto saattaa vihjata tutkijalle täysin erilaisia teemoja, kysymyksiä ja arvoituksia, kuin tutkija oli olettanut etukäteen. Näin voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun tutkimuksen osallistujat puhuvatkin haastattelussa eri asioista kuin mistä tutkija haluaa tietää. Puhutut asiat ovat tutkimukseen osallistuville tärkeitä heidän elämässään, mutta tutkija ei ole osannut niitä ennakoida haastattelukysymyksiä laatiessaan. Jos tutkija tällöin hylkää haastattelut ”huonona” aineistona, ei hän anna aineistolleen mahdollisuutta muokata omia ennakkokäsityksiään tutkittavasta asiasta.

Hyvänä esimerkkinä aineiston yllättävyydestä on kirjasemme taustalla oleva Päivi Erikssonin väitöskirjatutkimus (Eriksson 1991). Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen välisiä suhteita. Haastatteluissa johtajat puhuivat näistä suhteista, mutta vielä enemmän he puhuivat yrityksen tuotteistosta ja sen kehittämisestä pitkällä aikavälillä. Haastattelut kertoivat tutkijalle, että johtajat ymmärsivät Fazer Makeisten toimintaa vahvasti tuotteiston kehittämisen kautta. Tämä havainto nosti tuotteiston pitkän aikavälin muutokset väitöskirjan keskeiseksi tematiikaksi. Aikaisemmassa tutkimuksessa markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen välisiä suhteita ei ollut juurikaan tarkasteltu tällaisesta näkökulmasta.

Tutkijan on hyvä pohtia tapaustutkimuksen eri vaiheissa, mitkä ovat sellaisia teoreettisia keskusteluja ja tavoitteita, joihin hän tutkijana haluaa omalla tutkimuksellaan osallistua. Teoreettiset keskustelut, joihin tutkija haluaa osallistua, saattavat olla melko selviä jo tutkimuksen alkuvaiheessa, tai sitten ne selviävät vasta tutkimuksen edetessä. Uutta teoriaa kehittävässä tapaustutkimuksessa on hyvä pohtia jo aikaisessa vaiheessa, minkälainen ja mihin muihin teoreettisiin keskusteluihin uusi teoria tai uudet teoreettiset käsitteet liittyvät. Uusikaan teoria ei synny tyhjiössä, vaan sillä on edeltäjänsä ja kiinnekohtansa aikaisemmassa tutkimuksessa. Tapaustutkimuksissa tutkija saattaa hyvinkin osallistua useisiin teoreettisiin keskusteluihin tai rakentaa oman tutkimuksensa viitekehyksen monista teoreettisista aineksista. Tätä kutsutaan teorioiden triangulaatioksi.

Tutkimuksessani teoria on ollut mukana monin tavoin tutkimusprosessin eri vaiheissa. Ensimmäinen tapausmäärittely – markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen väliset suhteet – oli hyvinkin pitkälti teoreettisesta keskustelusta lähtöisin. Näiden toimintojen väliset suhteet ovat funktionaalisten organisaatioiden klassinen mielenkiinnon kohde ja käytännöllinen ongelma, josta on kirjoitettu suhteellisen paljon. Tarkastelin tätä tapausta pääasiassa markkinoinnin piirissä käytyjen teoreettisten keskustelujen valossa. Nämä

teoreettiset keskustelut eivät olleet mielestäni kovin innostavia, ja minun oli vaikea nähdä, mitä uutta oma tutkimukseni toisi niihin. Ongelmani oli vaikeus tuottaa tällä tavoin määriteltyyn tapaukseen liittyvä mielenkiintoinen ja uutuusarvoltaan mielekäs tutkimuskysymys. Aikaisempi tutkimus ei sitä tarjonnut, enkä löytänyt sellaista aineistostanikaan.

Aineistolähtöisesti määrittämäni uuden tapauksen, eli tuotteiston, tutkimisessa myös aikaisemmilla teoreettisilla käsitteillä oli huomattava merkitys. Markkinoinnin piirissä on useita käsitteitä, joilla tuotteistoa pystyi kuvamaan mielestäni riittävän monipuolisesti. Tuotteiston kuvaaminen ei siis ollut käsitteellisesti ongelmallista. Myös tutkimuskysymys löytyi nyt aineistostani ja se oli muotoa: Miten liikkeenjohdon eri ryhmät ovat muokanneet tuotteistoa omilla toimillaan? Tämä tutkimuskysymys sai aikaan enemmänkin siihen sovellettavien teoreettisten käsitteiden pohdintaa. Minun piti löytää tai kehittää käsite, jonka avulla voisin kuvata liikkeenjohdon eri ryhmien toimintaa sekä käsitteitä, joiden avulla voisin keskustella tämän toiminnan seurauksista. Liikkeenjohdon eri toimijoiden toimintaa kuvaamaan lainasin ja sovelsin ranskalaisen taloustieteilijän Lucien Karpikin ”toimintalogiikan” käsitettä. Tämän käsitteen avulla kuvasin kunkin toiminnon sisällä olevien ja historiallisesti muotoutuneiden toimijaryhmien toimintalogiikat (= päämäärät, keinot sekä näiden oikeutus), jotka sekä itsessään että eri tavoin yhdistettynä selittävät sitä, miksi tuotteisto on muuttunut tietyllä tavalla. Toiminnan seurausten analyysiä varten otin käyttöön käsitteet: dominanssi, kompromissi ja integrointi, jotka kuvaavat eri toimintalogiikoiden yhdistymisen tapaa kunakin aikakautena.

Aineistot ja niiden kerääminen

Tapaustutkimuksessa monenlaiset aineistot ja aineistolähteet ovat käyttökelpoisia ja niitä käytetään rinnakkain. Tyypillisiä tapaustutkimuksen aineistolähteitä ovat erilaiset haastattelut, media-aineistot, tilastot, havainnointi ja osallistuva havainnointi sekä erilaiset dokumentit, kuten esitteet, kokouspöytäkirjat, muistiinpanot, päiväkirjat ja niin edelleen. Laadullisen aineiston ohella voi siis käyttää määrällistä aineistoa, kuten tilastoja, survey-aineistoja tai aikasarja-aineistoa. Useissa laadullisen tutkimuksen metodikirjoissa kerrotaan yksityiskohtaisesti haastatteluaineistojen ja havainnointiaineistojen keräämisestä (ks. esim. Eriksson & Kovalainen 2008).

Usein tutkijat ovat harjaantuneita vain yhdentyyppisen aineiston keräämiseen, jolloin kynnyks voi muodostua suhteellisen korkeaksi tehdä tapaustutkimusta monine erilaisine aineistoineen ja menetelmineen.

Käyttämällä useita aineistoja tutkijan on kuitenkin mahdollista rikastaa kuvaustaan ja tietämystään tapauksesta ja saavuttaa tutkimuksen kannalta luotettava lopputulos. Eri aineistoissa mahdollisesti esiintyviä ristiriitaisuuksia ei pitäisi käsitellä ongelmina, vaan ennemminkin mielenkiintoisten kysymysten lähteinä (Dawson 1997, 396–401, ks. myös kohta monimenetelmällinen tutkimus). Metodioppaiden lukeminen jo ennen aineiston keräämistä on varsin hyödyllistä, samoin kuin pienten esitutkimusten teko erilaisilla aineistoilla ja menetelmillä, jolloin voi saada käytännön harjoitusta asiassa.

Kerätty aineisto voi olla tutkimustarkoituksessa suunnitelmallisesti kerättyä, mutta se voi joskus olla myös vaikkapa epävirallisten kahvipöytäkeskustelujen muistiinpanoja kenttäpäiväkirjassa. Dawson (1997) korostaa, että aineiston keruu on oleellinen osa prosessuaalista tapaustutkimusta; se on aikaa vievää, mutta tutkijan on paneuduttava siihen itse. Erityisesti niin sanotun hiljaisen, sanattoman tiedon keruu edellyttää tutkijalta pitkäaikaisempaa läsnäoloa ja osallistumista ”kentällä”, eikä tätä voi korvata millään muulla tiedonkeruumenetelmällä. Hän toteaa, että ”there is no substitute for dirty hands”.

Etenkin silloin kun käytetään erilaisia aineistoja rinnakkain, tutkijan on hyvä tehdä itselleen aineiston keruusuunnitelma. Stake (1995, 51) ehdottaa, että aineiston keruusuunnitelmaan sisältyy seuraavanlaisia asioita:

- tapauksen (alustava) määrittely
- tutkimuskysymysten (alustava) esittäminen
- mahdollisten avustajien hankinta
- käytettävien aineistolähteiden määrittely
- aikataulusuunnitelma
- kustannuslaskelma ja
- raportointisuunnitelma.

Tutkijan on hyödyllistä luoda kerätyistä aineistoista ja tehdyistä kirjoituksista, kuten muistiinpanoista, kuvauksista, taulukoista, sekä muista tutkimuksen materiaaleista järjestelmällinen tietovaranto itselleen (Yin 2014, 123–127). Aineisto tietovarannon muodossa on kuitenkin selkeästi eri asia kuin tutkimusraportti. Aineiston hallinnan suunnittelu sekä tämän dokumentointi tutkimusraportissa lisää tapaustutkimuksen luotettavuutta ja antaa muille tutkijoille mahdollisuuden käyttää samaa aineistoa uudelleen tutkijan ja tutkimukseen osallistuneiden luvalla.

Tapaustutkijan on myös hyödyllistä pitää tutkimuksen kuluessa kenttäpäiväkirjaa, johon hän kirjoittaa omia muistiinpanojaan; havaintojaan, epävirallisia keskusteluja ja omia tunnelmiaan ja pohdintojaan tutkimusprosessin kuluessa (ks. esim. Amit 2000; Emerson ym. 2011). Kenttäpäiväkirja kannattaa säilyttää huolellisesti, koska sitä on mahdollista käyttää myös tutkimusaineistona. Yleisesti aineistoista voi todeta, että mikäli

aineistoon liittyy käyttörajoituksia esimerkiksi luottamuksellisuuden vuoksi, on tällaisista seikoista selvästi kerrottava aineiston yhteydessä. Lisäksi kaikesta tutkimusaineistosta olisi hyvä olla kopiot jossain muodossa, ja ne tulisi säilyttää muualla kuin alkuperäinen aineisto.

Tein aineistonkeruusuunnitelmaa siltä pohjalta, että tutkimani tapaus olisi markkinoinnin, tuotannon ja tuotekehityksen väliset suhteet. Arvelin, että pääasiallinen aineistolähde olisi henkilökohtaiset haastattelut ja tätä täydentäisi yrityksen arkistosta löytyvät asiakirjat ja muut kirjalliset materiaalit. Sovin yrityksessä, että he nimeävät ensimmäisen haastateltavan ja voivat kertoa, keitä muita olisi hyvä haastatella. Loput haastateltavista valitsisin itse oman harkintani mukaisesti. Sain vapaan pääsyn arkistoon ja mahdollisuuden kopioida kaiken tarvitsevani materiaalin.

Pyysin kontaktihenkilöäni kertomaan minulle kuka olisi sellainen haastateltava, joka olisi työskennellyt yrityksessä mahdollisimman pitkään, mieluiten 1950-luvun alusta lähtien. Valittu johtaja oli tullut töihin Fazer Makeisiin vuonna 1950 ja toiminut sekä tuotannossa että tuotekehityksessä. Jatkoin haastateltavien valintaa lumipallomenetelmällä; haastateltavien lista muovautui aikaisempien haastattelujen ja arkistoista löytämieni asiakirjojen perusteella. Etsin sellaisia avainhenkilöitä markkinoinnista, tuotannosta ja tuotekehityksestä, jotka osaisivat kertoa näistä toiminnoista mahdollisimman laajasti eri aikoina 1950–1990-luvuilla. Haastateltavien joukossa oli eräs jo eläkkeelle jäänyt johtaja sekä pari muissa yrityksissä toimivaa, entistä Fazerin johtajaa.

Lähetin kullekin haastateltavalle etukäteen teemat, joista halusin keskustella, jotta he saattoivat palautella mieleen menneitä asioita ja mahdollisesti myös etsiä minulle sellaisia asiakirjoja, joista olisi hyötyä tutkimuksessani. En saanut lupaa nauhoittaa haastatteluja, vaan tein muistiinpanoja. Nämä kirjoitin puhtaaksi joko samana tai seuraavana päivänä ja lähetin haastateltaville tarkastettavaksi. Mukaan laitoin lisäkysymyksiä, jos jokin asia kaipasi täydennystä. Haastattelun jälkeen saatoimme syödä lounaan yhdessä ja usein seurueeseen liittyi myös muita johtajia. Kävimme lounaspöydässä monia mielenkiintoisia keskusteluja, jotka yritin kirjata muistiin jälkikäteen mahdollisimman tarkasti. Johtajien lisäksi haastatelin myös muutamia toimialaa tuntevia asiantuntijoita ja kävin epävirallisia keskusteluja makeisalaa tuntevien kanssa.

Yrityksen arkistossa oli paljon monenlaisia asiakirjoja eli tilastoja, johtajien puheita, kokouspöytäkirjoja, julkaisemattomia vuosikertomuksia 1950- ja 1960-luvuilta, konsulttien raportteja yrityksestä ja toimialasta jne. Kopioin itselleni kaiken materiaalin, mikä liittyi markkinointiin, tuotantoon ja tuotekehitykseen. Tätä materiaalia kertyi useita mapillisia. Arkisto ei ollut kovin hyvässä järjestyk-

sessä, joten jouduin tutkimaan kaikki materiaalit hylly hyllyltä. Vaikka tämä oli erittäin aikaa vievää puuhaa, oli siitä myös paljon hyötyä. Koska jouduin käymään koko arkiston läpi omin käsin, löysin sekalaisessa järjestyksessä olevat tuoteluettelot, joista tuli eräs tutkimukseni pääaineisto. En välttämättä olisi koskaan osannut oma-aloitteisesti etsiä tuoteluetteloita, ja ilman niitä en ehkä olisi kiinnittänyt huomiota haastateltavien tapaan puhua jatkuvasti tuotteista.

Aineistojen analysointi ja tulokset

Tapaustutkimuksen moninaisten aineistojen analysointi on ehkä yksi koko tutkimusprosessin vaikeimmista vaiheista. Mistä aloittaa analyysi ja miten? Vastaukseen vaikuttaa, onko tutkimuskysymys kuinka lopullisesti päätetty, vai kohdistuuko ensimmäinen analyysivaihe itse asiassa kiinnostavan tutkimuskysymyksen etsimiseen ja täsmentämiseen? Tässä tutkija joutuu miettimään jälleen, mikä olikaan hänen tutkimuksensa tarkoitus ja tavoite. Onko tarkoituksena tulkita ja ymmärtää yhtä itsessään arvokasta tapausta, jolloin tutkimusongelmaa ei ole täsmennetty etukäteen. Vai onko tarkoituksena selittää jonkin ilmiön olemusta tai kehittymistä, jolloin tutkimusongelma on täsmennetty aikaisemman tutkimuksen perusteella. Oleellista on ainakin tiedostaa, lähdetäänkö analyysiä tekemään enemmän aineistolähtöisesti vai pitkälti aikaisemman teorian ohjaamana.

Aineiston analyysin tavoitteet voi jakaa karkeasti kolmeen kohtaan: laaja aineisto pitää järjestää jollakin tavoin (esimerkiksi luokittelemalla tai tyypittelemällä) yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Toiseksi, aineistoa pitää analysoida (esimerkiksi sisällön analyysillä) ja kolmanneksi, analyysissä saatuja havaintoja ja löydöksiä pitää tulkita. Tämä tarkoittaa, että aineistosta tehdyille havainnoille annetaan jokin merkitys, niille tarjotaan selityksiä ja ymmärrystä, niiden välille rakennetaan yhteyksiä ja vedetään johtopäätöksiä (Shank 2002, 77). Ongelmaksi tässä vaiheessa voi muodostua se, että tutkija alkaa muuntaa monimuotoista ja rikasta mutta myös vaikeasti hallittavaa aineistoa muuttujiksi, joiden välille hän etsii mekaanisesti lineaarisia tai kausaalisia yhteyksiä. Tällöin tutkimusaineisto saattaa menettää rikkautensa, irtoaa kontekstistaan ja menettää vahvuutensa tapaustutkimuksena.

Analyysitapoja

Tutkimuksen onnistumiseksi oleellisinta on osata valita oman tutkimuksen tutkimuskysymykseen ja tutkimusasetelmaan sopivat analyysimenetelmät, eli ne, joiden avulla saa vastauksia asettamiinsa kysymyksiin. Periaatteessa mitä tahansa analyysimenetelmiä voi käyttää tapaustutkimuksessa ja eri analyysimenetelmiä voi myös käyttää rinnakkain tai peräkkäin.

Laadullinen sisällönanalyysi eli erilaiset aineiston laadulliset luokitte-
lut, kategorisoinnit, tyypittelyt ja teemoittelut ovat paljon käytettyjä yleismenetelmiä tapaustutkimuksessa kerätyn laadullisen aineiston analyysissä (Shank 2002; Riessman 2008; Miles ym. 2013). Lisäksi on kehitetty erityisesti tapaustutkimuksiin sopivia analyysimenetelmiä, kuten kaavan etsiminen. Lisäksi intensiivisissä tapaustutkimuksissa hyödynnetään usein etnografisen tutkimuksen menetelmiä (ks. esim. Hammersley & Atkinson 2007; Fetterman 2010).

Määrällisiä aineistoja tarkastellaan kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmillä, tosin määrällisiä aineistoja voi lähestyä myös laadullisemmin. Tapaustutkimuksen osana voidaan tehdä esimerkiksi survey-tutkimus, joka sisältää sekä määrällisiä että laadullisia osioita. Ekstensiivisessä tapaustutkimuksessa hyödynnetään usein grounded theory -tutkimuksen järjestelmällisiä, aineiston koodaamiseen ja kategorisointiin perustuvia menetelmiä (Strauss & Corbin 1997; Corbin & Strauss 2008). Käymme läpi seuraavassa muutamia tapaustutkimuksille tyypillisiä analyysimenetelmiä. Analyysimenetelmistä löytyy nykyään runsaasti kirjallisuutta, jonka avulla tutustumismatkaa voi jatkaa ja laajentaa.

Suora tulkinta

Kaikessa tutkimuksessa on aina jollakin tavalla kysymys tulkinnasta (Raatikainen 2004). Stake (1995) erottaa suoran tulkinnan ja koodatun tulkinnan toisistaan. Suorassa tulkinnassa tutkija analysoi aineistoa koodaamatta sitä. Analyysitapa on intuitiivinen ja siihen on vaikea antaa suoria ja yksityiskohtaisia neuvoja. Suoran tulkinnan tekeminen vaatii tutkijalta kokonaisnäkemystä, lukeneisuutta ja usein myös aiempaa tutkimuskokemusta. Suorassa tulkinnassa analyysin tekeminen kirjoittamalla saa suuren painoarvon ja kirjoittamista ajatellaan tapana tuottaa uutta tietoa. Tällöin korostuu kerronnallinen tiedon tuottamisen tapa (narrative knowing). Suoraan tulkintaan perustuvassa tapaustutkimuksessa myös ero tutkimuksellisen ja kaunokirjallisen esitystavan välillä saattaa kaventua. Hyviä esimerkkejä suoran tulkinnan käyttämisestä ovat etnografista tutkimusta lähentyvät tapaustutkimukset, kuten Ballin (1981) tutkimus

koulun arjesta, Orrin (1996) tutkimus kopiokoneiden korjaajien työstä sekä de Rondin (2009) tutkimus Cambridgen yliopiston soutujoukkueesta.

Aineiston koodaus

Kun suoraa tulkintaa on vaikea opettaa toiselle, koodattuun tulkintaan on puolestaan annettu paljon neuvoja tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Fereday & Muir-Cochrane 2006; Gibbs 2008; Saldaña 2012). Koodaaminen tarkoittaa, että aineistossa oleville sisällöllisille asioille annetaan nimet eli koodit. Tutkija kirjoittaa koodausrunгон, jossa hän kirjoittaa auki sanallisen määritelmän kullekin nimeämälleen koodille (eli kertoo mitä asiaa koodi koskee). Lisäksi tutkijan pitää miettiä, mistä tiettyyn koodiin kuuluvan sisällön tunnistaa, kun se esiintyy aineistossa. On myös hyvä pohtia ja kirjata runkoon, mikäli teeman tunnistamiseen liittyy poikkeuksia ja laittaa itselleen muistiin konkreettisia esimerkkejä eri koodeihin kuuluvan sisällön tunnistamisesta.

Koodit voivat perustua joko tutkimusta varten kerättyyn aineistoon (aineistolähtöiset koodit) tai aikaisempaan tutkimukseen ja teoriaan (teorialähtöiset koodit). Jos tutkija kehittää koodit oman aineistonsa perusteella, pitää hänen ensin tutustua omaan aineistoonsa kokonaisuutena, jotta hän pystyy hahmottamaan, minkälaisen koodijärjestelmän hän tarvitsee. Jos koodausjärjestelmä tulee teoriasta, pitää tutkijan tuntea käyttämänsä teoria hyvin ennen aineiston koodaamista. Usein aineistoa kooditetaan temaattisiin tai käsitteellisiin luokkiin, joilla voi olla alaluokkia (ks. Shank 2002, 128–130). Esimerkiksi kansainvälistyminen (koodi KV) on yläkäsite tai temaattinen luokka, joka sisältää vaikkapa viennin (koodi Vi), yritys yhteistyön (koodi Yy) ja yritysostot (koodi Yo).

Sekä se, miten koodaus kannattaa tehdä että se, mitä tapahtuu koodauksen jälkeen, riippuu aina tutkimuskysymyksestä. Koodaus on pelkästään apuväline siihen, että tutkija pystyy analysoimaan aineistoaan siten, että saa vastauksia tutkimuskysymyksiinsä. Itsessään koodaus ei tuota vastauksia, vaan mahdollistaa jatko-analyysin. Koodaukseen pohjautuvista analyysitavoista kerrotaan yksityiskohtaisesti metodikirjallisuudessa (ks. esim. Saldaña 2012; Miles ym. 2013).

Kaavan etsiminen ja selittäminen

Kaavan etsiminen (pattern finding) empiirisestä aineistosta on yleinen laadullisen tutkimuksen analyysitapa. Se tarkoittaa, että empiirisestä aineistosta etsitään toistuvia säännönmukaisuuksia eli kaavoja. Jokaisella kaavalla on oma logiikkansa. Fazer Makeisissa omistajajohdon vakaa

pysyvyys 1950–1990-luvuilla muodosti yhden kaavan, kun taas ammattijohtajien tiheä vaihtuvuus samalla aikavälillä muodosti toisenlaisen kaavan. Omistajajohdon pysyvyyskaavaan kuului, että heidän keskuudessaan muutoksia tapahtui vain kuolemantapausten tai eläkkeelle jäämisen perusteella. Ammattijohdon vaihtuvuuskaavaan puolestaan kuului, että johtajat liikkuvat sisään ja ulos organisaatiosta omien uraintressiensä, ammatillisen identiteettinsä suuntautumisen ja omistajajohdon kanssa käydyn vuorovaikutuksen ja siitä syntyneiden ristiriitojen tuloksena. Samalla tavalla Fazer Makeisten tuotteiston muutoksista voi löytää yhden tai useamman kaavan, jonka mukaisesti tuotteisto joko muuttui tai pysyi muuttumattomana.

Yin (2014, 143–147) kirjoittaa kaavan yhteensovittamisesta (pattern matching) tapaustutkimuksen analyysimenetelmänä. Tällä hän tarkoittaa empiirisestä aineistosta löydetyn kaavan vertaamista teoriaan tai tutkijan etukäteen määrittämiin teoreettisiin propositioihin. Jos on kyseessä selittävä tapaustutkimus, kaava voi liittyä joko selitettävään tutkimuskohteeseen tai sen selittäjään, tai siihen tapaan, miten nämä liittyvät yhteen. Fazer Makeisten tutkimuksessa tuotteiston muutosten kaavaa voidaan vertailla omistaja- ja ammattijohtajien pysyvyys- ja vaihtuvuuskaavoihin, ja pyrkiä selittämään näillä toisiaan.

Selityksen rakentamisessa pyritään tuottamaan tapaukselle selitys, joka täsmentää käsitteiden, ilmiöiden tai tapahtumien välisiä suhteita. Selitys voi olla jonkinlainen malli (tai kaava, kuten edellisen kohdan lopussa käy ilmi), tai se voi koostua prosessin kuvauksesta, joka yhdistetään prosessin lopputuloksiin (outcomes) ja näitä tuottavien mekanismien analyysiin. Stoecker (1991) vertaa tapaustutkimuksellista lähestymistapaa määrälliseen ja tilastolliseen tutkimukseen ja ehdottaa, että itse asiassa tapaustutkimus tuottaa parempia ja tarkempia selityksiä ilmiöille ja prosesseille kuin muuttujapohjainen määrällinen tutkimus. Hänen mukaansa tapaustutkimuksessa on aina kysymys selittämisestä, joskin hyvin erilaisesta selittämisestä verrattuna määrälliseen ja tilastolliseen tutkimukseen. Metodikirjat antavat hyvinkin yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten eri tavoin selityksiä voidaan rakentaa (esim. Shank 2002; Miles ym. 2013; Yin 2014).

Aikasarja-analyysi

Aikasarja-analyysissä (time-series analysis) pyritään analysoimaan tapahtumien välisiä suhteita ajassa pyrkien vastaamaan “kuinka ja miksi”-muotoisiin kysymyksiin (Yin 2014, 150–155). Aikasarjoja ei välttämättä esitetä numeerisessa muodossa, mutta se on kuitenkin tavanomaisinta. Fazer Makeisten tutkimuksessa tuotteiston muutokset on suhteellisen

helppoa esittää lukuina, joista näkyy sekä tarjolla olevien uusien tuotteiden että poistuvien tuotteiden määrä vuosittain. Johtajien toimintaa on puolestaan hankalampi esittää määrällisinä aikasarjoina. Tämäkin onnistuu osittain, esimerkiksi esittämällä ammattijohdon vaihtuvuus ja omistajajohdon pysyvyys jonkinlaisina lukuina.

Kronologia on aikasarja-analyysin tyyppi, jossa tapahtumat ja toiminta (mukaan lukien näitä kuvaavat luvut) järjestetään ajallisesti etenevään muotoon (Yin 2014, 154). Fazer Makeisten tutkimuksessa johtajien toiminnasta on helppo kirjoittaa kronologia. Kronologian avulla tutkijan on mahdollista tarkastella tapahtumien välisiä suhteita ajassa muotoutuvina ja muuttuvina. Analyyttisenä tavoitteena on yleensä verrata tuotettua kronologiaa johonkin selittävään ainekseen; joko aikaisemmassa tutkimuksessa esitettyyn tai oman tutkimuksen aineistosta kehitettyyn. Selittävä aines voi esittää esimerkiksi, miten tietyt tapahtumat liittyvät yhteen tai miten jotkin asiat tapahtuvat aina ennen toisia tapahtumia tai aina niiden jälkeen.

Teoreettisten käsitteiden kehittäminen

Eisenhardt (1989, 540–541) esittää kolme erilaista taktiikkaa, joiden avulla tutkimusaineistosta voi kehittää uusia teoreettisia käsitteitä. Ensimmäinen taktiikka on ristiintaulukoida aineistoa erilaisten tekijöiden tai ”muuttujien” suhteen, jolloin voidaan havaita aineistossa esiintyviä yhteneväisyyksiä ja eroja. Näiden hahmottamiseksi tai ymmärtämiseksi tutkija voi kehittää tai ottaa käyttöön jonkin uuden käsitteen. Toinen taktiikka on vertailla eri tapauksia pareittain keskenään, jolloin tältä pohjalta voidaan tuottaa uusia jäsennyksiä tai käsitteitä, joita kenties muuten ei havaittaisi. Kolmantena taktiikkana on tehdä analyysi aineistolähteittäin ja analysoida esimerkiksi laadullinen että määrällinen aineisto erikseen. Tämä saattaa myös edesauttaa uusien käsitteiden kehittämistä. Käytettiinpä mitä tahansa taktiikkaa, on tavoitteena jäsentää, vertailla ja ymmärtää omaa aineistoa ensivaikutelmaa syvällisemmin, etsiä vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin, ja lopulta tuottaa aineistosta jotain uutta verrattuna aikaisempaan tutkimukseen.

Yleistäminen

Tapaustutkimusta on kritisoitu siitä, että sen avulla ei pystytä tuottamaan yleistyksiä. Yhdestä tai muutamasta tapauksesta ei voidakaan tehdä tilastollisia yleistyksiä, eikä se ole tapaustutkimuksen tarkoitus. Stake (1995, 7–8) toteaa, että tapaustutkimuksessa voidaan tuottaa teoreettisia yleistyks-

siä vaikka sen päätarkoitus onkin tuottaa yksityiskohtaista ja täsmentävää tietoa tutkitusta aiheesta. Tapaus on siis tärkeämpää ymmärtää itsessään kuin etsiä yleistyksiä. Useat kuvailevat, mutta myös selittävät tapaustutkimukset perustuvat yhden tapauksen seikkaperäiseen ja intensiiviseen tutkimiseen. Tapauksen erityisyys ja mielenkiintoisuus korostuu tämän-tyyppisissä tutkimuksissa. Teoriaa kehittävät tapaustutkimukset perustuvat puolestaan usean tapauksen järjestelmälliseen ja vaiheittain tehtävään vertailuun eli replikointiin.

Tilastollisen yleistämisen sijasta tapaustutkimuksissa saatetaan tavoitella analyttistä yleistämistä (analytic generalization) (Yin 2014, 20–21, 68–69). Tällöin tutkimuksessa tuotettuja teoreettisia käsitteitä tai malleja kokeillaan uusien tapausten selittämiseen. Uusilla tapauksilla replikoidaan eli todennetaan sitä, että tiettyä tapausta varten luodulla teorialla tai käsitejärjestelmällä voidaan ymmärtää tai selittää laajempaa joukkoa tapauksia.

Jos kehitettyä teoriaa tai käsitejärjestelmää sovelletaan alkuperäisestä tapauksesta poikkeaviin tapauksiin, on mahdollista kehittää kokeiltavaa teoriaa tai käsitejärjestelmää kattamaan laajempia asiakokonaisuuksia. On kuitenkin myös mahdollista, ettei uuden käsitejärjestelmän kehittäminen tai olemassa olevan laajentaminen onnistu tutkittujen tapausten avulla. Tällöin voidaan todeta, että luotu teoria tai käsitejärjestelmä ei sovellu tietyn tyyppiin tapauksiin. Uudet tapaukset voivat siis joko vahvistaa tai heikentää luotua käsitejärjestelmää. (esim. Eisenhardt 1989; Yin 2014).

Aloitin Fazer Makeisten tuotteiston kehittymistä ja liikkeenjohdon toimintaa käsittelevän aineistoni analyysin kirjoittamalla molemmista ajalliset kuvaukset koko tutkimusjaksolta. Tuotteiston kuvausta varten valitsin joka vuodelta kaksi hinnastoa. Kaikkiaan hinnastoja oli 3–6 kappaletta joka vuodelta. Valitsin yhden keväthinnaston ja yhden syksyhinnaston, koska halusin sekä välttää joulusesonkia että kesäaikaa, jotka olivat johtajien mukaan poikkeuksellisia aikoja. Joka vuodelta laskin keskiarvon kaikista myytävänä olleista tuotemerkeistä, uusista tuotemerkeistä ja poistuneista tuotemerkeistä. Laskin myös keskiarvot erikseen makeistutuotteista ja suklaatuotteista. Nämä tiedot kokosin aikasarjakuviksi, joissa näkyvät muutokset kirjoitin sanalliseksi kuvaukseksi. Liikkeenjohdon toiminnasta kirjoitin noin 50 sivun mittaisen kuvailevan tarinan, jonka keskiössä olivat markkinoinnin, tuotekehityksen ja tuotannon sekä omistajaperheen toimijat. Tässä vaiheessa kävi ilmi, että omistajaperheen osuus tuotteiston kehittämisessä oli aika ajoittain hyvinkin merkittävä.

Näiden alustavien kuvausten jälkeen alkoi pohdinta siitä, minkälainen teoreettinen käsitteistö auttaisi ymmärtämään ja selittämään, mitä tuotteistossa on tapahtunut ja miten. Liikkeenjohdon toimin-

nan kuvauksessa olin jo käyttänyt toiminnoittaista jaottelua (markkinointi, tuotanto ja tuotekehitys), joka tuntui nyt liian karkealta. Alustava analyysi selvensi myös, että toiminnoittaisen jaottelun lisäksi oli kyse ammattijohdon ja omistajajohdon välisistä suhteista ja niiden vaikutuksesta tuoteiston muutoksiin.

Liikkeenjohdon toiminnan hienojakoisempaa kuvausta varten otin käyttöön ranskalaisen taloussosiologin Lucien Karpinin käyttämän käsitteen "toimintalogiikka", joka kuvaa toimijoiden päämääriä, keinoja ja näiden oikeutusta. Tämän jälkeen analysoin, minkälaisia päämääriä ja keinoja kullakin johtajaryhmällä on ollut, ja miten he ovat oikeuttaneet omat päämääränsä ja keinonsa. Toimintalogiikkokojen analyysi hienojakoisesti liikkeenjohdon toimijaryhmiä siten, että esimerkiksi markkinoinnin johto jakautui myyntimiehiin, tuotepäälliköihin ja markkinointijohtajiin. Kullakin näistä ryhmistä oli omanlaisensa toimintalogiikka, jonka yhteys tuoteiston muuttumiseen oli myös erilainen. Mielenkiintoisimmaksi tuoteistoa selittäväksi ulottuvuudeksi nousikin se, miten eri toimintalogiikat yhdistyivät eri aikoina: oliko niiden välillä yhteisymmärrys, olivatko ne konfliktisissa keskenään vai oliko yksi toimintalogiikka hallitseva yli muiden.

Alustavan analyysin perusteella kävi myös selväksi, että on vaikeaa tutkia tuoteiston kehittymistä koko 50 vuoden ajalta tarkasti. Ratkaisuna oli, että etsin aikasarjoista sellaisia käännekohtia, jolloin tuoteistossa on tapahtunut huomattavimmat muutokset. Tämän analyysin perusteella jaottelin tuoteiston muutokset viiteen periodiin, jotka nimesin niitä kuvaavasti. Tämän mukaisesti tutkimustehtäväksi muotoutui näiden periodien sisällön ja vaihtelun selittäminen. Toisin sanoen, halusin tietää, miten liikkeenjohdon toimintalogiikat selittävät kunkin tuoteistoperiodin sisältöä ja kunkin periodin vaihtumista toiseksi.

Raportointi

Yleisöt

Viimeistään raportointivaiheessa on syytä pohtia, kenelle tutkimuksestaan haluaa kertoa eli ketkä ovat potentiaalisia lukijoita². Akateemista tutkimusta tekevä pitää ensisijaisena lukijakuntana usein oman alansa tutkijoita joko kotimaassa tai laajemmin. Tavoitteena on tuottaa esimerkiksi väitöskirja tai artikkeli tieteelliseen tutkimusjulkaisuun. Tutkimuksella saattaa olla kuitenkin monia muitakin mahdollisia lukijoita, kuten tutkimukseen osallistuneet, kansalaiset, yrittäjät, johtajat, työntekijät, yhteiskunnallisissa tehtävissä toimivat henkilöt, suunnittelijat, poliitikot ja päätöksentekijät. Akateemiselle lukijakunnalle suunnattu julkaisu ei aina ole ilmaisutavaltaan laajempaa lukijakuntaa houkutteleva. Tapaustutkimuksesta on kuitenkin mahdollista rakentaa elävä ja ”jalat maassa” etenevä tutkimusraportti. Esimerkiksi Watergate-skandaalia koskeneesta tapaustutkimuksesta (Bernstein & Woodward 1974) muodostui todellinen myyntimenestys.

Raportin rakenne

Tapaustutkimuksesta tehdyn raportin rakenne on joustava; tutkimuksen kannalta ei ole välttämättä merkitystä, missä järjestyksessä tutkimuksen osat raportissa esitetään. Intensiivisessä tapaustutkimuksessa on oleellista rakentaa raportissa hyvälle tarinalle toimiva ja lukemaan innostava kertomisen tapa ja muoto. Rakenteessa tärkeintä on se, että tutkimuskokonaisuus voidaan sen avulla esittää elävästi ja kattavasti.

Shank (2002, 146–154) erottaa toisistaan kertomisen taidon ja kirjoittamisen taidon; edellinen viittaa tutkijan kykyyn muokata tapaus-tarina jonkinlaiseksi kertomukseksi, jossa tapahtumat ja kokonaisuudet muodostavat juonellisen ja etenevän, mahdollisesti myös jännitteisen kokonaisuuden. Jälkimmäinen viittaa konkreettisempiin kirjoitustaitoihin; kykyyn käyttää omaa äidinkieltä oikeaoppisesti ja kirjoittaa ymmärrettävää ja loogista tekstiä.

On olemassa monenlaisia tapoja esittää hyvä tarina. Erilaisilla kertomustyypeillä on omat tehtävänsä silloin, kun niitä käytetään tutkimuksen raportoinnin muotona. Tutkijan tehtävänä on päättää, välittykö hänen

² Tapaustutkimus voidaan julkaista muussakin kuin kirjallisessa muodossa, esimerkiksi suullisena tai visuaalisena esityksenä. Koska tässä tarkastellaan tapaustutkimuksen tekoa kirjallisena akateemisena työnä, rajoitutaan tarkastelemaan ainoastaan kirjallista raportointia.

utkimuksensa pääasiallinen sisältö ja sanoma paremmin vaikkapa myytinä, legendana, satuna vai jonkin muun tyyppisenä kertomuksena (Shank 2002, 148–152). Van Maanen (2011) erottaa myös useita erilaisia etnografisen tutkimuksen kertomustyyppejä: todenmukainen, tunnustuksellinen, impressionistinen ja kriittinen kertomus. Kullakin kertomustyypillä on erilainen tarkoitus tutkimus-raporttina.

Stake (1995, 127–128) muistuttaa, että tapaustutkimuksen raportointi ei ole hauskojen anekdoottien kertomista tutkimusaineistosta. Tämän vuoksi hän suosittelee tarkasti harkittujen tapausepisodien (vignettes) käyttämistä tutkimusraportin rakentamisessa ja antaa myös esimerkin tällaisesta kirjassaan. Tapausepisodit ovat lyhyitä kuvauksia tai minitarinoita, jotka tiivistävät lukijaa varten tapauksen kannalta oleellimmän asiasisällön ja merkitykset. Tutkija saattaa rakentaa tapausepisodit raporttia kirjoittaessaan, mutta niitä saattaa löytyä myös tutkijan pitämästä kenttäpäiväkirjasta Fazer Makeisia käsittelevässä tapaustutkimuksessa sivuilla 13–14 esitetty tarina voisi toimia tutkimusraportin alussa episodikuvauksena, jonka tehtävä on kehystää tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimuskysymystä.

Tutkimusraportin rakenteelle Stake (1995) antaa kolme päävaihtoehtoa, jotka ovat yhteneväiset Van Maanenin kertomustyyppien kanssa: kronologinen kuvaus (todenmukainen kertomus), tutkijan näkemys tapauksen muodostumisesta ja sisällöstä (tunnustuksellinen kertomus) ja tapauksen eri ulottuvuuksien kuvaus yksi kerrallaan (impressionistinen kertomus). Näissä raportointitavoissa empiirinen aines, teoreettiset käsitteet ja keskustelut sekä aikaisempi tutkimus esitetään vuoropuheluna, ei erikseen omissa kappaleissaan. Pääsääntönä on, että tutkittava tapaus ja siihen liittyvä tutkimuskysymys on punainen lanka, jota raportissa seurataan. Teoreettisia käsitteitä ja keskusteluja sekä aikaisemman empiirisen tutkimuksen tuloksia tuodaan mukaan tapauksen kautta ja vain siihen liittyneinä.

Tapaustutkimus voidaan kuitenkin raportoida muillakin tavoilla. Yin (2014, 187–190) puolestaan erottelee kuusi erilaista raportointitapaa:

- lineaaris-analyyttinen
- vertaileva
- kronologinen
- teoriaa kehittävä
- käännteinen
- vapaasti järjestetty

Lineaaris-analyttisessä rakenteessa (linear-analytic structure) esitetään peräkkäin tutkimuksen lähtökohdat, aineisto ja menetelmät sekä tulokset ja johtopäätökset. Tämä esitystapa sopii ekstensiiviseen, selittävään, kuvailevaan tai eksploratiiviseen tapaustutkimukseen. Useat liiketalous-

tieteen piirissä tehdyt tapaustutkimukset on raportoitu tähän tapaan, vaikka ne olisi voinut raportoida toisinkin. Vertailevassa rakenteessa (comparative structure) käydään läpi sama tapaustutkimusaineisto useamman kerran esimerkiksi eri teorioiden tai mallien avulla. Tavoitteena on aikaansaada erilaisia selityksiä tai kuvauksia tapaukselle, joita sitten voidaan vertailla. Tällaista rakennetta käytettiin esimerkiksi Kuuban ohjus-kriisiä käsitelleessä tapaustutkimuksessa (Allison 1971).

Kronologinen rakenne (chronological structure) sopii tapaustutkimukseen, jossa käsitellään eri aikoina sattuneita tapahtumia ja niiden välisiä suhteita. Selittävä tapaustutkimus on luonteeltaan usein tällaista. Yin (2014, 189) varoittaa tutkijaa keskittymästä alkuinnostuksen voimalla liaksi tapauksen varhaisimpaan historiaan jättäen tapauksen nykyhetken kuvauksen vähäiseksi esimerkiksi aika- tai resurssipulan tai vain jonkinlaisen tutkimushankkeeseen väsymisen vuoksi. Hänen mukaansa on hyödyllistä kirjoittaa tällaisessa tutkimuksessa käsikirjoitus takaperin aloittaen tapauksen viimeisistä vaiheista päätyen alkuvaiheisiin. Tutkimuksen lopullisen version voi taas kirjoittaa kronologisessa järjestyksessä.

Teoriaa kehittävässä tutkimuksessa jokaisen luvun tulisi selvittää uusi osa teoreettisesta argumentoinnista ja kokonaisuudesta pitäisi muodostua kunnollinen väittämä tai lause, joka kehittäisi teoriaa eteenpäin. Tällainen teoriaa kehittävä rakenne (theory-building structure) on mahdollinen niin selittävässä kuin eksploratiivisessa tapaustutkimuksessa, sillä molemmissa voidaan kehittää teoriaa. Tapaustutkimuksella voi olla myös analyyttiselle lähestymistavalle käänteinen rakenne, jolloin ensimmäisessä luvussa esitetään tutkimuksen tulokset ja loput luvut selittävät saatuja tuloksia mahdollisesti useammallakin tavalla. Yin (2014, 189) kutsuu tällaista rakennetta nimellä “suspense structure” ja toteaa senkin olevan pätevä selittävässä tapaustutkimuksessa. Kuudentena tapana Yin (2014, 189–190) tuo esiin rakenteen, jossa osien tai kappaleiden järjestyksellä ei ole erityistä merkitystä (unsequenced structures). Tällainen tilanne voi tulla esiin lähinnä kuvailevia tapaustutkimuksia raportoitaessa.

Tutkimuksen lukijoiden kannalta on oleellista kiinnittää huomiota tutkimuksen keskeisen päättelyketjun, punaisen langan, juonen ja keskeisten argumenttien selkeään kirjoittamiseen tutkimusraportissa, olipa raportti minkä tahansa muotoinen. Hyvässä tapaustutkimuksessa ulkopuolinen lukija saa tutkimusraportin perusteella selkeän käsityksen koko tutkimusprosessista aineistojen keruusta johtopäätösten tekoon. Tutkimusraportissa tulee siis riittävässä määrin esittää aineistoa ja lähteitä – joko suorina lainauksina, tarinoina tai muulla tavoin. Esitetystä aineistosta kerrotaan tavanomaisesti aika ja paikka, eli missä ne on kerätty tai saatu. Lisäksi aineiston keruun pitää noudattaa niitä periaatteita, joita tutkimuksessa on kerrottu toteutettavan. Näiden periaatteiden tulee luonnollisesti tukea vastaamista itse tutkimuskysymykseen tai -kysymyksiin.

Eettisyys

Tutkijan kannattaa pohtia tutkimukseensa liittyviä eettisiä näkökohtia, julkaisurajoitteita ja tietosuojaa tutkimuksen alusta lähtien (Eriksson & Kovalainen 2008; Miller ym. 2012). Saako tapauksesta kertoa sen omalla nimellä, vai pitääkö sille antaa peitenimi? Suostuvatko haastateltavat siihen, että heidät mainitaan omalla nimellä tutkimuksessa, vai haluavatko he esiintyä anonymisti? Entä liittyykö joihinkin tutkimuksessa käytettäviin aineistoihin käyttörajoituksia tai julkaisuehtoja? On myös hyvä pohtia etukäteen, haluaako antaa tutkimukseen osallistuville mahdollisuuden lukea ja kommentoida käsikirjoitusta ennen sen julkaisemista. Me suosittelemme näin tehtävän, jotta mahdolliset asiavirheet tulevat korjatuksi ennen tutkimuksen julkaisua. On kuitenkin syytä muistaa, että asiavirheet, tutkijan tekemät tulkinnat ja johtopäätökset sekä tutkimukseen osallistuvien kokemukset, näkemykset ja jäsennykset ovat ainakin jossain määrin eri asioita ja tutkija aina viimekädessä vastaa tutkimuksestaan ja siinä esitetyistä asioista.

Tutkijalla on oikeus esittää perusteltuja tulkintoja ja kriittisiäkin johtopäätöksiä, vaikka tutkimukseen osallistuvat eivät olisi niistä samaa mieltä. Toisaalta tutkijalla saattaa olla tavoitteena tutkimukseen osallistuneiden maailman kuvaaminen heidän omasta näkökulmastaan ja heidän omilla käsitteillään. Tällöin tutkijan on syytä ottaa vakavasti tutkimukseen osallistuneiden kommentit tutkimuksestaan ja sen raportoinnista. Onko tutkimus ja sen raportointi onnistunut, jos tutkimukseen osallistuneet eivät tunnista siitä itseään ja omaa maailmaansa? Asiavirheet on helppo korjata, mutta muilta osin tutkija joutuu miettimään itse, mitkä hänen tutkimuksensa tavoitteet ovat.

Tutkimukseni Fazer Makeisten tuotteiston muutoksista muotoutui lopulta kysymään: Miten liikkeenjohdon toiminta selittää tuotteiston muutoksia? Päädyin raportoimaan tutkimukseni hyvin perinteisellä rakenteella, jonka johdannossa kerrotaan tutkimuskysymykset, tavoitteet ja tutkimusasetelma ja sen jälkeen kerrotaan, minkälaisilla käsitteillä tuotteistoa on kuvattu aikaisemmassa tutkimuksessa ja alan kirjallisuudessa sekä miten liikkeenjohdon toimintaa on kuvattu ja tutkittu. Tämän jälkeen esitellään aineisto ja käytetyt analyysimenetelmät. Tapauksen analyysi on jaettu kahteen kappaleeseen: ensimmäisessä kuvataan tuotteiston muutokset ja seuraavassa yhdistetään liikkeenjohdon toiminta keskeisiin tuotteistomuutoksiin. Tämän jälkeen esitetään päätulokset ja keskustellaan niistä suhteessa aikaisempaan tutkimukseen sekä esitetään johtopäätökset.

Perinteinen rakenne sopi hyvin tutkimusasetelmaani ja tutkimuskysymyksiini. Olisin kuitenkin voinut myös kirjoittaa tutkimukseni

enemmän kertomukselliseen muotoon, jolloin kussakin kappaleessa olisi kuljetettu eteenpäin tarinaa, jossa tuoteisto, liikkeenjohdon toiminta ja muu tutkimus olisivat limittyneet toisiinsa. Tällöin kullakin kappaleella olisi ollut oma erityinen kysymyksensä selittävän asetelman sisällä. Kysymykset olisivat voineet olla esimerkiksi: Miksi liikkeenjohto tempoili tuoteiston kehittämisessä 1950-luvulla? Miksi liikkeenjohto järkeväytti tuoteistoa 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuun? Miksi liikkeenjohto elvytti tuoteistoa 1980-luvulla? ja niin edelleen.

Kirjoittaessani tutkimusraporttia jouduin tekemään useita päätöksiä siitä, miten kirjoitan ja miten esitän aineistoa. Pyrinkö käyttämään liikkeenjohdon omaa kieltä ja käsitteistöä? Esitänkö aineistolainauksia, kuinka laajoja ja missä tarkoituksessa? Voinko käyttää yrityksen nimeä, miten suojaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyden? Otanko huomioon tutkimukseen osallistuneiden ja muun johdon näkemykset raporttini sisällöstä ja muodosta ja miten? Miten kirjoitan liikkeenjohdon toimintaan liittyvistä asioista siten, etten arvota heidän tekemisiään tai tekemättä jättämisiään tai tuota sellaista käsitystä, että he eivät osanneet tehdä työtään oikein? Miten kirjoitan tapauksesta kriittisesti, mutta arvostavasti?

4 TAPAUSTUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Edellä olevat kappaleet ilmentävät tapaustutkimuksen moninaisuutta. Tämän mukaisesti tapaustutkimuksen arvioinnissa voidaan myös käyttää jossain määrin vaihtelevia kriteereitä. Perinteiset arviointikriteerit liittyvät nomoteettisen, postpositivistisen ja realistisen tutkimuksen ihanteisiin. Vaihtoehtoiset arviointikriteerit liittyvät enemmänkin tulkitsevan, ymmärtävän, idiograafisen ja konstruktionistisen tutkimuksen lähtökohtiin. Numagami (1998) vertailee erilaisia tutkimusihanteita tapaustutkimuksen näkökulmasta ja perustelee laajasti, miksi tapaustutkimuksessa ei pitäisi käyttää yleistettäviä lainalaisuuksia etsivän tutkimuksen arviointikriteereitä.

Tutkimuksen arviointikriteereitä

Kuten muussakin tutkimuksessa, ensimmäinen ja tärkein kriteeri on, että esitetyn tutkimuskysymyksen tulee olla kiinnostava ja mielellään myös yhteiskunnallisesti merkittävä. Tutkimuskysymys voi olla kiinnostava monella tavalla; teoreettisesti ja käsitteellisesti, käytännön elämän näkökulmasta tai tutkimukseen osallistuvien toimijoiden kannalta. Ei ole ainaakaan haitaksi, jos tutkimuskysymys on lisäksi mielenkiintoinen taloudellisesti, poliittisesti tai kansallisesti. Tutkittavan tapauksen tulee olla joko yleinen eli esimerkiksi yleisluontoista ilmiötä käsittelevä tai jollakin tavalla tai jonkin toimijan näkökulmasta erityinen ja ainutlaatuinen.

Kuten mikä tahansa hyvä tutkimus, myös hyvä tapaustutkimus on huolellisesti suunniteltu, toteutettu ja loppuun saatettu. Tapaus ja sen konteksti on rajattu jollakin perustellulla tavalla. Lukija vakuutetaan siitä, että tutkija on käsitellyt kaiken tutkimuksen kannalta oleellisen aineiston, eikä mitään tapauksen tutkimisen kannalta kriittisiä osia aineistoista ole jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Loppuun viedyssä tutkimuksessa tutkija ei myöskään esitä keinotekoisia syitä sille, että jokin asia on jäänyt tutkimuksessa vähemmälle huomiolle tai kokonaan pois. Tapaustutkimus ei saisi päättyä esimerkiksi sen vuoksi, että tutkimuksen rahoitus loppui kesken tai että tutkija väsyi kesken tutkimuksen. Tällaiset mahdollisuudet tulisi huomioida jo tutkimussuunnitelmaa laadittaessa, jotta voimavarat osataan jakaa sopivasti tutkimuksen eri vaiheisiin.

Uutta etsivässä ja kuvailevassa tapaustutkimuksessa aineiston tarkastelu erilaisista tai eri toimijoiden näkökulmista useimmiten parantaa tutkimuksen kiinnostavuutta. Tapaustutkimuksessa on myös esitettävä riittävä näyttö ehdotetuista tuloksista. Tämä merkitsee sitä, että aineisto on analysoitu riittävän hyvin, jotta tutkija pystyy rakentamaan raportissaan polun

aineistosta analyysin kautta johtopäätöksiin. Lopulta hyvä tapaustutkimus on raportoitu vakuuttavasti, luotettavasti, uskottavasti ja mielenkiintoisesti.

Triangulaatio

Triangulaatio on tapaustutkimuksen perinteinen arviointimittari (Laine ym. 2007, 23–27), jonka soveltuvuudesta tulkinnalliseen tapaustutkimukseen on käyty vaihtelevaa keskustelua (ks. esim. Denzin 2012). Tapaustutkimuksessa triangulaatio on tavanomaisesti tarkoittanut erilaisten metodologioiden (laadullisen ja määrällisen tutkimuksen) yhdistämistä samassa tutkimuksessa (Deacon ym. 1998). Tällä on pyritty varmistamaan, että tutkimuksen tulokset ovat yhdenmukaiset tai yhdensuuntaiset eivätkä riippuvaisia yhdestä metodologiasta. Tällöin ajatellaan, että jokaisella metodologialla on omat etunsa ja haittansa, ja yhdistämisellä pyritään vahvistamaan kummankin metodologian etuja.

Tutkija voi yhdistää samassa tapaustutkimuksessa sekä erilaisia teorioita (theory triangulation), eri tutkijoita (researcher triangulation), erilaisia aineiston keruumenetelmiä (triangulation of data sources) että erityyppisiä aineiston analyysimenetelmiä (triangulation of methods) (ks. Denzin 1978). Koska useiden triangulaation muotojen yhdistäminen on aikaa vievää ja kallista, saattaa tutkija käyttää vain yhtä triangulaation muotoa, jos sitäkään. Triangulaatio ei ole edellytys hyvälle tapaustutkimukselle, ei etenkään tulkinnalliselle tapaustutkimukselle. Toisaalta, triangulaatiota voidaan soveltaa tulkinnallisessa tapaustutkimuksessa rikastamaan analyysejä ja tulkintaa.

Bricolage

Tulkitsevan tutkimuksen viitekehyksessä triangulaatioon liittyvät yhdenmukaistavat lähtökohdat ovat ongelmallisia. Triangulaatiossa oletetaan esimerkiksi, että kaksi tutkijaa tekee aineistosta samanlaisia tulkintoja ja että erilaiset analyysitavat ovat lähtökohtaoletuksiltaan samanlaisia. Tulkitsevassa tapaustutkimuksessa ei kuitenkaan tavoitella yhtä oikeaa totuutta tutkittavasta tapauksesta. Tulkitsevan tutkimuksen oletuksena on, että todellisuudesta on monta versiota, jotka ovat tilanteista ja toimijoista riippuvaisia. Tällaisessa tutkimuksessa lähtökohtana on, että tutkimus on aina tutkijan ja tutkimusvälineiden tuottamaa ja muokkaamaa, emmekä me voi olettaa lopputuloksen olevan sama näistä riippumatta (ks. esim. Denzin & Lincoln 2005b). Esimerkiksi usean tutkijan yhteistyö nähdään neuvotteluna, jonka tuloksena ”yhteiset” tutkimustulokset tuotetaan.

Denzin ja Lincoln (2005a) ovat ottaneet käyttöön tulkitsevaan tutkimukseen sopivan ”bricolage” kielikuvan. He käyttävät ”nikkaroijan” kielikuvaa osoittamaan, että tutkimus on aina rakennettu konstruktio, jonka tutkija (eli bricoleur³) tuottaa monenlaisin keinoin ja näitä luovasti yhdistellen (ks. myös Kincheloe 2001, 2005; Kettunen 2011). Bricolage voi toteutua eri tavoin ja olla luonteeltaan tulkitsevaa (interpretative), tarinallista (narrative), teoreettista (theoretical), poliittista (political) tai metodologista (methodological) (Denzin & Lincoln 2005a).

Bricolage kielikuva tuo hyvin esille, että etenkin laadullinen tutkimus on tutkimusprosessin kuluessa muovautuvaa. Vaikka tutkimus olisi kuinka hyvin suunniteltu, sitä on harvoin mahdollista toteuttaa juuri ennalta ajatellun kaltaisena. Kielikuvan kautta voi myös osoittaa, että tutkimuksen joustavuus, ja siihen liittyvä uteliaisuus, oivaltavuus ja refleksiivisyys itse asiassa parantavat tutkimuksen laatua. Uteliaisuus edellyttää, että tutkija osaa ottaa ennakkoluulottomasti käyttöön erilaisia aineistoja ja metodeita ja soveltaa niitä omiin tutkimuskysymyksiinsä. Oivaltavuus edellyttää yleensä laajaa ja monipuolista lukeneisuutta. Refleksiivisyys tarkoittaa sitä, että tutkija osaa pohtia tekemiään valintoja, ja kyseenalaistaa itsensä selvänä pidettyä. Lisäksi tutkija ymmärtää, että hän on osallisena tutkimuksessaan eli hän on tehnyt tutkimukselliset valintansa väistämättä suhteessa omaan osaamiseensa, kokemuksiinsa, henkilöhistoriaansa ja niin edelleen. Tästä johtuen jokaisen tutkijan tekemä tutkimus on jossain määrin ainutkertaista; toinen tutkija ei olisi voinut tehdä sitä täysin samanlaisena.

Tapaustutkimuksen haasteita

Tapaustutkimuksen tekeminen ei ole aina helppoa. Tutkija joutuu kohtaamaan samat vaikeudet kuin muissakin lähestymistavoissa. Lisäksi tapaustutkimukseen liittyy erityishaasteena – ja myös erityisenä rikkautena – monimuotoinen kysymyksenasettelu ja kokonaisvaltainen ote. Varsinkin tapaustutkimuksen analyysivaihe saattaa olla todella työläs. Tällöin voi käydä niin, että tutkija uupuu kesken tutkimusprosessin ja tutkimus jää analyysi- tai raportointivaiheessa kesken. Muita tapauksittain tapaustutkimuksen ongelmia ja niiden seurauksia ovat:

- Teoreettisten käsitteiden tai älyllisen rikkauten puuttuminen – lukija ei tiedä, mihin tutkimukselliseen keskusteluun tapaus liittyy ja mitä uutta tietoa se tarjoaa.

³ Bricoleur on ranskan-kielinen sana, joka tarkoittaa sekatyömiestä ja -naista, joka käyttää kaikkia mahdollisia työkaluja saadakseen työnsä tehtyä.

- Epäselvä tapauksen tai tapausten määrittely raportointivaiheessa lukija ei tiedä, mikä tarkalleen on tapaus kyseisessä tutkimuksessa tai tapauksen määrittely muuttuu tutkimuksen kuluessa.
- Epäselvä tai liian yleinen tutkimuskysymyksen määrittely – lukijalle annetut vastaukset jäävät niin yleisiksi, ettei niillä ole uutuusarvoa.
- Puutteellinen aineiston analysointi, näyttö ja yhteyksien häviäminen – lukija ei tiedä, minkälaiseen analyysiin esitetyt tulokset ja tehdyt johtopäätökset perustuvat.
- Heikot yhteydet aikaisempaan tutkimukseen – lukija on epä tietoinen siitä, missä muissa empiirisissä tutkimuksissa on tarkastelu samoja kysymyksiä tai teemoja.
- Mitäänsanomaton raportointi, jossa tapauksen mielenkiintoisuus, rikkaus ja elävyys katoaa – lukijaa ei kiinnosta lukea tutkimusta.
- Kontribuution vähäinen pohdinta – lukijalle jää epäselväksi, mitä johtopäätökset ovat ja mitä uutta niissä on aikaisempaan tutkimukseen verrattuna.

Yllä olevat asiat koskevat kaikenlaista tutkimusta, mutta Pettigrew (1997, 345–346) on tuonut ne esille pohtiessaan syitä siihen, miksi tapaustutkimusten on joskus vaikea ylittää julkaisukynnystä tieteellisissä aikakauslehdissä. Koska tapaustutkimuksessa usein tarkastellaan laajaa kokonaisuutta monipuolisesti, vaatii tällaisen tutkimuksen raportointi lyhyessä artikkelimuodossa tutkijalta erityisiä taitoja. Lukuisat esimerkit artikkeleina julkaistuista tapaustutkimuksista kuitenkin osoittavat, ettei tapaustutkimusten julkaiseminen artikkelimuodossa ole enää mitenkään poikkeuksellista.

Väitöskirjani valmistumisen jälkeen otimme ohjaajani kanssa tavoitteeksi julkaista tutkimuksesta artikkeli kansainvälisessä aikakausjulkaisussa. Väitöskirja oli arvioitu perinteisillä tapaustutkimuksen kriteereillä erinomaiseksi, joten tehtävä ei vaikuttanut ylivoimaisen haastavalta. Tavoitteeksi otimme koko tapauksen käsittelemisen artikkelissa, emmekä alkaneet rajaamaan sitä enää lisää tässä vaiheessa. Aloitimme työn vuonna 1993 kirjoittamalla artikkelin pohjaksi työpaperin, jossa esitimme väitöskirjani tulokset tiivistetyssä ja edelleen kehitetyssä muodossa. Saimme tähän versioon kommentteja useilta kollegoilta ja työstimme uuden version lehteen lähettämistä varten vuonna 1994.

Aikanaan saimme lehdestä kommentit, jotka olivat melko kriittiset. Tutkimusta pidettiin mielenkiintoisena ja uutta tietoa tuovana, mutta erityisesti polku aineistosta johtopäätöksiin vaati selventämistä ja tulokset terävöittämistä. Kysymys oli siitä, mihin perustamme tuloksemme ja johtopäätöksemme. Työstimme artikkelista uuden version ja vielä yhden uuden. Usko alkoi jo loppua – emme

koskaan osaisi esittää polkua aineistosta tuloksiin niin vakuuttavasti, että kommentoijamme olisivat tyytyväisiä. Vihdoin lähetimme lehteen ehkä kahdeksannen version artikkelista ja saimme sille hyväksynnän. Artikkelin julkaistiin vuonna 1998 (Eriksson & Räsänen 1998) ja myöhemmin se voitti erään elektronisen tietopankin kunniamaininnan. Vuonna 2010 artikkeli otettiin mukaan ensyklopediaan, johon koottiin muille tutkijoille hyödyllisiä tapaustutkimusartikkeleita.

Tällaiset prosessit opettavat, miten sitkeää työtä hyvän tutkimuksen tekeminen ja sen kommunikointi muille vaatii. Prosessi kertoo myös siitä, miten limittäistä tutkimuksen tekeminen ja tutkimuksesta kirjoittaminen on. Vaikka tutkimuksen pitää olla jollakin tavalla myös tehty ennen kuin siitä voi raportoida, jatkuu (ainakin laadullisen) tutkimuksen tekeminen vielä raportointi- ja arviointivaiheessakin. Julkaistu artikkeli ei ole sama tutkimus kuin väitöskirjani, mutta ei se ole myöskään sama tutkimus kuin artikkelin edelliset versiot. Artikkelia arvioitaessa ja muokatessa on kokonaisuus jossain määrin muuttunut myös tutkimuksena.

LÄHTEET

- Alajoutsijärvi K, Eriksson P (1998) In Search of Buyer-Seller Interaction: Context and narratives as keys for a more complete understanding. *Journal of International Selling and Sales Management*, 4(2), 89–107.
- Allison GT (1971) *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis*. Little Brown. Boston.
- Amit V (2000) *Constructing the field: Ethnographic fieldwork in the contemporary world*. Routledge. London.
- Bailey MT (1992) Do physicians use case studies? Thoughts on public administration research. *Public Administration Review*, 52(1), 47–55.
- Ball SJ (1981) *Beachside comprehensive: A case-study of secondary schooling*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Bernstein C, Woodward B (1974) *All the president's men*. Simon & Schuster. New York.
- Bruner J (1991) The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Byrne D, Ragin CC (toim.) (2009). *The Sage Handbook of Case-based Methods*. Sage.
- Charmaz K (2014) *Constructing grounded theory*. Sage. London.
- Corbin J, Strauss A. (toim.) (2008) *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage.
- Creswell JW (2012) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Creswell JW, Plano Clark V (2007) *Designing and conducting mixed methods research*. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Czarniawska B (1998) *A narrative approach to organization studies*. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Dale AE (1995) A research study exploring the patient's view of quality of life using the case study method. *Journal of Advanced Nursing*, 22(6), 1128–1134.
- Dawson J (2010) Thick description. In Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, 942-944.
- Dawson P (1997) In at the deep end: Conducting processual research on organisational change. *Scandinavian Journal of Management*, 13(4), 389–405.
- Deacon D, Bryman A, Fenton N (1998) Collision or collusion? A discussion and case study of the unplanned triangulation of quantitative and qualitative research methods. *International Journal of Social Research Methodology*, 1(1), 47–63.

- Denzin NK (1978) *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (2. painos). McGraw-Hill. New York.
- Denzin NK (2012) *Triangulation 2.0*. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(2), 80–88.
- Denzin NK, Lincoln YS (2005a) Introduction: The discipline and practise of qualitative research. Teoksessa: Denzin NK, Lincoln YS (toim.) *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). Sage. Thousand Oaks, CA, 1–32.
- Denzin NK, Lincoln YS (toim.) (2005b) *The Sage handbook of qualitative research* (3. painos). Sage. Thousand Oaks, CA.
- de Rond M (2009) *The last amateurs: To hell and back with the Cambridge Boat Race crew*. Icon Books.
- Dyer WG Jr, Wilkins AL (1991) Better Stories, Not Better Constructs, to Generate Better Theory: A Rejoinder to Eisenhardt. *The Academy of Management Review*, 16(3), 613–619.
- Eisenhardt KM (1989) Building Theories from Case Study Research. *The Academy of Management Review*, 14(4), 532–550.
- Eisenhardt KM (1991) Better Stories and Better Constructs: The Case for Rigor and Comparative Logic. *The Academy of Management Review*, 16(3), 620–627.
- Eisenhardt, KM, Graebner, ME (2007) Theory building from cases: opportunities and challenges. *Academy of Management Journal*, 50(1), 25–32.
- Emerson RM, Fretz RI, Shaw LL (2011) *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago Press. Chigago.
- Eriksson P (1991) *Managerial processes behind long-term product mix changes: An historical study on Fazer Confectionery 1950–1990*. (Dissertation). Helsinki School of Economics. (*Acta Academiae oeconomicae Helsingiensis A 74/1991*). Helsinki.
- Eriksson P (1999) The process of interprofessional competition: A case of expertise and politics. Teoksessa: Brownlie D, Saren M, Wensley R, Whittington R (toim.) *Rethinking marketing: Towards critical marketing accountings*. Sage. London, 188–204.
- Eriksson P, Henttonen E, Meriläinen S (2008) Managerial work and gender: Ethnography of cooperative relationships in small software companies. *Scandinavian Journal of Management*, 24(4), 354–363.
- Eriksson P, Kovalainen A (2008) *Qualitative methods in business research*. Sage. London.
- Eriksson P, Kovalainen A (2010) Case study research in business and management. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*, Vol. 1, 93–96.
- Eriksson P, Rajamäki H (2010) Biotechnology marketing: Insider and outsider views. *Journal of Commercial Biotechnology*, 16(2), 98–108.

- Eriksson P, Räsänen K (1998) The bitter and the sweet: Evolving constellations of product mix management in a confectionery company. *European Journal of Marketing*, 32(3/4), 279–304.
 Julkaistu myös teoksessa: Mills AJ, Durepos G (toim.) (2012) Case study methods in business research Vol 3, 143–169.
- Farquhar JD (2012) Case study research for business. Sage. London.
- Fereday J, Muir-Cochrane E (2006) Demonstrating Rigor Using Thematic Analysis: A Hybrid Approach of Inductive and Deductive Coding and Theme Development. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(1), 80–92.
- Fetterman DM (2010) *Ethnography: step-by-step (Applied social research methods vol. 17)*. Sage. London.
- Fox-Wolfgramm SJ (1997) Towards developing a methodology for doing qualitative research: The dynamic-comparative case study method. *Scandinavian Journal of Management*, 13(4), 331–503.
- Geertz C (1973) *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic Books. New York.
- Gerring, J. (2004) What is a case study and what is it good for?. *American political science review*, 98(02), 341–354.
- Gerring J (2007) *Case study research: Principles and practices*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Gibbs GR (2008) *Analysing qualitative data*. Sage. London.
- Glaser BG, Strauss AL (1967) *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine de Gruyter. New York.
- Griffits F (2009) The case in medicine. Teoksessa: Byrne D, Ragin CC (toim.) *The SAGE handbook of case-based methods*. Sage. London, 441–453.
- Hak T, Dul J (2010a) Theory-building with cases. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, Vol. 2, 932–937.
- Hak T, Dul J (2010b) Theory-testing with cases. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, Vol. 2, 937–942.
- Hammersley M, Atkinson P (2007) *Ethnography: Principles in practice*. Routledge. London.
- Harder H (2010) Explanatory case study. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, Vol. 2, 370–371.
- Hassard J, Kelemen M (2010) Paradigm plurality in case study research. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*, Vol. 2, 647–652.
- Jacobs D (2010) Philosophy of science. Teoksessa: Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, 677–682.

- Jensen JL, Rodgers R (2001) Cumulating the Intellectual Gold of Case Study Research. *Public Administration Review*, 61(2), 235–246.
- Kettunen I (2011) Mielekkyyden muotoilu: autoetnografia tuotekehityksen alkuvaiheista. Lapin yliopiston julkaisu. Sarja A. *Acta Universitatis Lapponiensis*, A268.
- Kincheloe JL (2001) Describing the Bricolage: Conceptualizing a New Rigor in Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 7(6), 679–692.
- Kincheloe JL (2005) On to the Next Level: Continuing the Conceptualization of the Bricolage. *Qualitative Inquiry*, 11(3), 323–350.
- Kitchenham AD (2010) Mixed methods in case study research. In AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*. Sage. Thousand Oaks, CA, Vol. 1. 561–563.
- Koistinen K (2006) Vähittäiskaupan suuryksikön sijoittumissuunnittelu: Tapaustutkimus kauppakeskus Myllyn sijoittumisesta Raision Haunisiin. Turun kauppakorkeakoulun julkaisu, Sarja A-4:2006. Turku.
- Laine M, Bamberg J, Jokinen P (2007) *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus. Helsinki.
- Laukkanen M, Eriksson P (2013) New designs and software for cognitive causal mapping. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 8(2), 122–147.
- Leonard-Barton D (1990) A Dual Methodology for Case Studies: Synergistic Use of a Longitudinal Single Site with Replicated Multiple Sites. *Organization Science*, 1(3), 248–266.
- Miles MB, Huberman AM, Saldaña J (2013) *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. Sage. Los Angeles.
- Miller T, Birch M, Mauthner M, Jessop J (toim.) (2012) *Ethics in qualitative research*. Sage. London.
- Mjøset L (2009) The contextualist approach to social science methodology. Teoksessa: Byrne D, Ragin CC (toim.) *The SAGE handbook of case-based methods*. Sage. London, 38–68.
- Moore F (2010) Case study research in anthropology. Teoksessa: AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*, Vol. 1, 86–92.
- Numagami T (1998) The Infeasibility of Invariant Laws in Management Studies: A Reflective Dialogue in Defense of Case Studies. *Organization Science*, 9(1), 2–15.
- Orr JE (1996) *Talking about machines: An ethnography of a modern job*. Cornell University Press.
- Perren L, Ram M (2004) Case-Study Method in Small Business and Entrepreneurial Research: Mapping Boundaries and Perspectives. *International Small Business Journal*, 22(1), 83–101.
- Pettigrew AM (1997) What is a processual analysis? *Scandinavian Journal of Management*, 13(4), 337–348.

- Pettigrew AM, Whipp R (1991) *Managing change for competitive success*. Blackwell. Oxford.
- Raatikainen P (2004) *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus. Helsinki.
- Ragin CC (2014) *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. University of California Press. Berkeley.
- Ragin CC, Becker HS (1992) *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Riain S (2009) *Extending the ethnographic case study*. Teoksessa: Byrne D, Ragin CC (toim.) *The SAGE handbook of case-based methods*. Sage. London, 289–306.
- Riessman CK (2008) *Narrative methods for the human sciences*. Sage. London.
- Ronkainen S (2009) *Vanhaa, uutta, sinistä, lainattua: Monimenetelmällinen tutkimus. Esitelmä, Metodifestivaali, Jyväskylän yliopisto 29.5.2009*.
- Ryan B, Scapens RW, Theobald, M (1992) *Research method and methodology in finance and accounting*. Academic Press. London.
- Saldaña J (2012) *The coding manual for qualitative researchers*. Sage. London.
- Shank GD (2002) *Qualitative Research: A personal skills approach*. Prentice Hall. Upper Saddle River, NJ.
- Stake RE (1995) *The art of case study research: Perspectives on practice*. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Stake RE (2005) *Qualitative case studies*. In Denzin NK, Lincoln YS (toim.) *The Sage handbook of qualitative research* (3. painos.). Sage. Thousand Oaks, CA, 443–466.
- Stake RE (2013) *Multiple case study analysis*. Guilford Press. New York.
- Stoecker R (1991) *Evaluating and rethinking the case study*. *The Sociological Review*, 39(1), 88–112.
- Strauss A, Corbin J (toim.) (1997) *Grounded theory in practice*. Sage. London.
- Tashakkori A, Teddlie C (toim.) (2010) *Sage handbook of mixed methods in social & behavioral research* (2. painos). Sage. Thousand Oaks, CA.
- Teddlie C, Tashakkori A (2009) *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage. Thousand Oaks, CA.
- Teddlie C, Tashakkori A (2010) *Overview of contemporary issues in mixed methods research*. Teoksessa: Tashakkori A, Teddlie C (toim.) *Sage handbook of mixed methods in social & behavioral research* (2. painos). Sage. Thousand Oaks, CA, 1–41.
- Thomas G (2010) *How to do your case study: A guide for students and researchers*. Sage, Thousand Oaks, CA.

- Thomas G (2011a) A Typology for the Case Study in Social Science Following a Review of Definition, Discourse, and Structure. *Qualitative Inquiry*, 17(6), 511–521.
- Thomas G (2011b) The case: generalisation, theory and phronesis in case study. *Oxford Review of Education*, 37(1), 21–35.
- Travers M (2001) *Qualitative research through case studies*. Sage. London.
- Van Maanen J (2011) *Tales of the field: On writing ethnography*. University of Chicago Press. Chicago.
- Van Wynsberghe R, Khan S (2007) Redefining Case Study. *International Journal of Qualitative Methods*, 6(2), 80–94.
- Vincze S. (2010) Grounded Theory. Teoksessa; Mills AJ, Durepos G, Wiebe E (toim.) *Encyclopedia of case study research*, Vol. 1, 429–432..
- Whyte WF (2012) *Street corner society: The social structure of a Italian slum*. University of Chicago Press. Chicago.
- Wolcott H (2009) *Writing up qualitative research*. Sage. Newbury Park, CA.
- Yin RK (2014) *Case study research: Design and methods*. Sage. Thousand Oaks, CA.

Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 142, 00531 Helsinki
Puh. 029 505 9000
Faksi 09 876 4374
www.kuluttajatutkimuskeskus.fi